

॥ वरद उस्त प्रभु तमारो, सदाय रडेजो जवनसडारो ॥

॥ अध्यात्म ॥

(आध्यात्मिक विकासनी नवी ज क्षितिज भोलतुं मासिक)

संस्थापक : परम पूज्य योगेश्वरज

प्रकाशक : सर्वमंगल येरिटेभल ट्रस्ट

आद्य तंत्री : श्री नारायण ज्ञानी

संपादक : श्री तरला देसाई-डॉ. अरुणा ठाकर

व्यवस्थापक : श्री आशिष वी. गोडिल P.9428222357

मुद्रण : वृन्दा लूपेन्द्र पटेल, OLD L.I.G 167, आनंदनगर, भावनगर-५

लेखो मोकलवानुं स्थान : ३०१/मूर्तिधाम ड्रीम्स, भगवती नर्सरीनी बाजुमां,
डी.के.पटेल छोल सामे, नारणपुरा, अमदावाढ-१३

अध्यात्म' ईमेल अड्रेस : avgohil1@gmail.com

वेब साईट 'SWARGAROHAN.ORG'

ग्राहकोने 'ग्राहक नंबर' सरनामा साथे लखवामां आवे छे ते नोंधी लेवो.

'अध्यात्म' दर मासनी १ तारीजे प्रसिद्ध थशे.

आ अंकना टाईटल पेईज साथे कुल पानां ६८.

छूटक नकल ८-००। आजवन २५१/-

विदेशमां वार्षिक ३. १६५०/-। आजवन १६,५००/-

'अध्यात्म'मां अध्यात्मविषयक लेखो, भजनो, गीतो आवकार्य छे.

'अध्यात्म'नुं वार्षिक लवाजम बंध करेल छे. तेने बढले नवा बननार ग्राहके

ओछामां ओछा बे वर्षनुं लवाजम ३. ५०/- भरवानुं रडेशे.

आ लवाजम ड्राफ्ट अथवा मनीऑर्डरथी नीयेना सरनामे मोकलवानुं रडेशे :

सर्वमंगल येरिटेभल ट्रस्ट

'स्वर्गरोहण', दांता रोड, अंबाज. ता. दांता, ज. : बनसकांठा

पिन कोड : ३८५११० फोन नं. ०२७४८-२६२२६८

॥ हुं छेल्ला उब्बामां ज छुं ॥

मार्टिनना मातापिता तेने उनाणाना वेकेशनमां दर वर्षे दादीने घेर लई जता. आ वर्षे यौद वर्षना अे बाणके दादीने घरे अेकला जवानी जड करी. मातापिता तेने स्टेशनने मूकवा आव्यां, बारीमांथी छेवटनी सूयनाओ वरसावी त्यारे मार्टिने कहुं, 'तमे आ बधुं मने सो वार कडी यूक्या छे.' गाडी उपडवानो सिग्नल पडतां तेना पिताअे तेना भिस्सामां 'कईक' सरकावतां कहुं आ तारे माटे छे. ज्यारे अयानक तने अमूळण के अकणामण थाय त्यारे आ वांयजे. गाडी उपडे छे, मार्टिन अेकलो पडे छे. पडेलीवार मातापिता विना अेकलो गाडीमां बेठो छे. बारीमांथी पसार थतां दृश्यो निडाणे छे. तेनी आजुबाजु अजणया माणसोनी यडलपडल छे, केटलायने ते उब्बामां उतरतां-यढता जूअे छे. टिकिट येंकर मार्टिनना अेकला डोवा विशेषे टीका करे छे. केटलाक तेना तरङ्ग बियारापणाना भावथी जूअे छे. अने ते डवे अकणाय छे, बेठकना भूषामां सरकी, माथुं नमावे छे ने अेनी आंभोमांथी अशुधार वडे छे. आ ज वभते तेने पिताअे पोताना भिस्सामां सरकावेली यिडी याद आवे छे. ध्रूजता डाथे ते भोले छे जेमां लभ्युं डोय छे; 'दीकरा, यिता ना करतो हुं छेल्ला उब्बामां ज छुं.' आ नानकडी वार्ता आपणा सौ माटे सूक्ष्म अर्थबोध लई आवे छे.

जवननी सङ्गरमां पूरा आत्मविश्वासथी अेकला मुसाङ्गरी करो. पण विश्वास राभो के, आपणने कटोकटीनी क्षणे सडाय करवा, अणधायी संकटने दूर करवा ईश्वर छेल्ला उब्बामां, पाछण डंभेशां बेठो छे. करुणानिधि ईश्वरनी निरंतर उपस्थिति डोय पछी माणस साडस करतां शा माटे डरे ? आगण यात्रा करतां शा माटे अटके ?

—अज्ञात लेखक

॥ ॐ योगेश्वराय नमः ॥

॥ ॐ मा सर्वेश्वर्यै नमः ॥

॥ જૂન-૨૦૨૧ ॥

I may not always Understand God's plans for me. But I'll always accept them Because His decisions are better than mine.

(હું ઈશ્વરની યોજનાઓને હંમેશ સમજી શકતો નથી. પણ તે હંમેશાં સ્વીકારી લઈશ કેમકે એના નિર્ણયો મારા કરતાં (હંમેશાં) વધારે સારા હોય છે.)

અનુક્રમ

નિવેદન		૫
૧. શ્રી યોગેશ્વરકથામૃત	શ્રી 'મા' સર્વેશ્વરી	૬
૨. હે મંત્ર ! સર્વત્ર આપનું જ સામ્રાજ્ય હજો	"	૧૧
૩. કયો મંત્ર શ્રેષ્ઠ છે ?	શ્રી યોગેશ્વરજી	૧૩
૪. ગુરુમંત્ર બદલી શકાય છે ?	"	૧૫
૫. 'મહામૃત્યુંજય' મંત્રની શક્તિ	"	૧૭
૬. ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર	"	૨૦
૭. 'ઈશ્વર' ઉત્તમ શબ્દ	સ્વામી શ્રી વિવેકાનંદ	૨૨
૮. ધાર્મિક માનસ અને આધ્યાત્મિક માનસ ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ		૨૩
૯. શ્રદ્ધા	શ્રી મકરન્દ બ્રહ્મા	૨૭
૧૦. જ્યોતિષશાસ્ત્ર વિશે	શ્રી યોગેશ્વરજી	૪૧
૧૧. સમર્પિતા	"	૪૪
૧૨. મારું સ્વર્ગારોહણ છે રૂડું કે વૈકુંઠ નહિ રે આવું	શ્રી નિશા પંડ્યા	૫૧
૧૩. અંતરનાં અનુરાગ ભરેલાં	શ્રી યોગેશ્વરજી	૫૩
૧૪. ખસ, હસ અને વસ	શ્રી 'મા' સર્વેશ્વરી	૫૭
૧૫. 'કોરોના' શબ્દ : અનર્થમાંથી અર્થ ?	સંકલન	૬૧
૧૬. 'You are the medicine !'	શ્રી મારિઆ સબિના	૬૪

નિવેદન : સંતો અક્રિય છતાં સક્રિય

‘ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લય’ એ આદ્ય શક્તિની લીલાનો એક સ્વાભાવિક ક્રમ છે, જેને અતિક્રમી શકાતો નથી. આ ત્રણે એકબીજામાં ગૂંથાઈને ચાલે છે, જીવનનો આ ‘અનંત પ્રવાહ’ છે એટલે જ એને ‘શાશ્વત’ કહે છે.

જન્મ-મરણ એ જીવનનાં ઉદય અને અસ્ત છે. લાખો વર્ષોથી જીવો, પ્રાણીઓ, મનુષ્યોના જન્મ-મરણ-પુનર્જન્મનું ચક્ર ચાલ્યા કરે છે. આ જીવનનો નિત્યપ્રવાહ છે. કોઈપણ વૈશ્વિક મહામારી એનું જ પ્રમાણ છે.

આજે કોરોનાનું ભીષણ તાંડવ સર્વવ્યાપી બની લાખો મનુષ્યોના જીવનને ભરખી રહ્યું છે ત્યારે આત્મસાક્ષાત્કારી મહાત્માઓ જગત કલ્યાણ માટે આગળ કેમ નથી આવતા ? જ્યારે દુનિયામાં આટલી બધી અશાંતિ હોય ત્યારે તેઓ શાંતિ સ્થાપિત કરવા મદદ કેમ નથી કરતા ? આ પ્રશ્ન કોઈપણ જિજ્ઞાસુના મનમાં ઊઠે એ સ્વાભાવિક છે. તો એના પ્રત્યુત્તર શ્રી રમણ મહર્ષિના વચનોમાં નિહિત છે. તેઓશ્રી કહે છે : ‘તમે કેમ જાણી લીધું કે જ્ઞાનીઓ મદદ નથી કરતા ? એ જ્યાં છે ત્યાં એમનું સ્થિર રહેવું તે જ તેમની ઉત્તમ સહાય છે. બહારથી એવું લાગે કે એ કંઈ જ કરતા નથી.’

જ્ઞાની પોતાના પ્રારબ્ધાનુસાર કંઈ ને કંઈ કરતા હોય પણ અસંગ રહે છે અને એક ‘ગરિમામય અલગતા’ જાળવે છે. એની શક્તિ અનેક રીતે કામ કરે છે પણ એની સફળતા-નિષ્ફળતાથી એ ખુશ કે નાખુશ નથી થતો. કારણ કે એ સંપૂર્ણ બ્રહ્માંડને પરિપૂર્ણ જુએ છે. તેથી એને કશામાં સુખી થવા જેવું કે દુઃખી થવા જેવું લાગતું નથી. જ્યાં એને ‘હું આ શરીરમાં છું, અમુક માણસ છું કે આ દુનિયા છે’ એવો કોઈ ભાવ જ નથી તો પછી અન્ય ભાવ કે લાગણી એને કેવી રીતે હોઈ શકે ?

એને એક જ બોધ છે કે, બધું જ કોઈ શક્તિના જોરે થઈ રહ્યું છે. પોતે એ શક્તિથી ભિન્ન નથી. પોતે સક્રિય હોય કે અક્રિય તો તે શક્તિને કારણે ! તેથી કર્તાભાવ તેનામાં લેશ નથી હોતો. પોતાના પ્રારબ્ધાનુસાર જે કંઈ કરવાનું હોય એ કરે છે, એટલું જ !

હા, “એની ઉપસ્થિતિમાત્ર જગતને બહુ લાભકર્તા છે, કલ્યાણકર્તા છે.”

જૂન : ૨૦૨૧

૫

॥ શ્રી યોગેશ્વરકથામૃત ॥

દક્ષિણ આફ્રિકાનો પુણ્યપ્રવાસ—દિન ૮૮
તા. ૧૩-૨-૮૩, રવિવાર, ફાગણ સુદ એકમ ૨૦૩૯
ડરબન શહેર

આજે રવિવાર નેવું દિવસ આ ધરતી ઉપર થઈ ગયા. ત્રણ માસ તો પૂરા થઈ ગયા. હજી એકાદ માસ રહેવાનું થશે. પ્રવચનોનાં આમંત્રણો આવતાં જ જાય છે. આમંત્રણ આપનાર સંસ્થાઓના કાર્યકર્તાઓ તો છ માસ રહેવાનો આગ્રહ કરતા રહે છે.

આ દેશ સત્સંગની દૃષ્ટિએ ઈંગ્લેન્ડ, અમેરિકા અને કેનેડા કરતાં વધુ અનુકૂળ છે, એવો પૂ.શ્રીનો અભિપ્રાય છે. છતાં ચાર માસ આ દેશ માટે પૂરતા છે. ભારતમાં પરત જવું જરૂરી છે.

આજે સવારે એ જ નિત્યક્રમ રહ્યો. અહીં ખૂબ શાંતિ છે. પૂ.શ્રીને અહીં ગમે છે. લેખન પછી જપ કરતાં કરતાં થોડો આરામ કરે છે. સવારે નિયમિત વ્યાયામ કરે જ છે. ‘મહાભારતનાં મોતી’ પુસ્તકનાં ૧૦૦ પૃષ્ઠો તો લખાઈ ગયાં છે. પૂ.શ્રી આમ, એક વધુ ગ્રંથની ગુજરાતી જનતાને ભેટ ધરશે. સાહિત્યની સેવા અહીં પણ પૂ.શ્રી નિયમિત કરે છે.

આજે ભાખરી, શાક, ભાતનું ભોજન બનાવી લીધું. અમારા ઓરડામાં લાવી, નીચે બેસીને ભોજન કરી લીધું.

ભોજન બાદ પૂ.શ્રી આજે બહાર આંટા મારતા નથી, પણ એક રામાયણપ્રેમી ભાઈ મળવા આવેલા છે તેમની સાથે તેઓ રામાયણની વાતો કરે છે. વળી, એકાદ પ્રસંગ પણ પૂ.શ્રી ગાઈ સંભળાવે છે.

૬

અધ્યાત્મ

ઉતારા ઉપરથી શહેરમાં જવા ત્રણ વાગ્યે નીકળીએ છીએ. કારલીસ સ્ટ્રીટ ઉપર આવેલા આર્યન હોલમાં પંદર મિનિટમાં પહોંચી જઈએ છીએ. આર્યસમાજની એ સંસ્થા છે, જ્યાં વેદમંદિર પણ છે. વેદમંદિરમાં મંચ ઉપર મોટો હવન-કુંડ છે. ૫૦૦ થી ૧૦૦૦ માણસો બેસી શકે એવડો મંદિરનો હોલ છે. એની સાથે જ બીજો મોટો હોલ છે, જેમાં મહર્ષિ દયાનંદની મોટી તસવીર જોવા મળે છે. ત્યાં મંચ ઉપર ખુરશી ને ટેબલ છે.

હોલની બહાર શ્રી નરદેવ પંડિત ઊભા હતા. તેમણે કાળો શુટ ને માથે ખાદીની સફેદ ટોપી પહેરી છે. અહીં કર્મકાંડી બ્રાહ્મણ, પંડિત કે મંદિરના વિશેષ ઉત્સવ પ્રસંગે લોકો ટોપી પહેરે છે. એ વિધિમાં ધોતિયાને બદલે પેન્ટ ને શર્ટ જ હોય છે. ફક્ત સંકેતરૂપે ટોપી પહેરે એટલે દરેક વિધિ થઈ શકે છે.

શ્રી નરદેવભાઈ સાથે મંદિરમાં જઈ આવ્યા પછી હોલમાં મંચ ઉપર બેઠાં. ઔપચારિક વિધિ બાદ પૂ.શ્રીને અંગ્રેજીમાં પ્રવચન શરૂ કરવા વિનંતિ થઈ.

આજના અંગ્રેજી પ્રવચનનો વિષય ‘મહર્ષિ દયાનંદ અને તેમનું જીવનકાર્ય’ હતો. પૂ.શ્રીએ મહર્ષિ દયાનંદ અને વિવેકાનંદની તુલના કરી. વિષયને પૂર્ણ ન્યાય આપ્યો.

પ્રવચન સાંજના ચારથી પાંચમાં થયું. સૌએ સંતોષ વ્યક્ત કર્યો.

અમે ફરીથી ઉતારા ઉપર આવી ગયાં.

પંદર મિનિટ પછી જ્યાં બીજું પ્રવચન હતું ત્યાં જવા નીકળ્યાં.

ડિવાઈન લાઈફ સેન્ટરના અધ્યક્ષ શ્રી સહજાનંદજી શાંત પ્રકૃતિના, ઓછાબોલા સ્વભાવના છે, છતાં તેમણે આ માસના બધા જ રવિવારે પૂ.શ્રીના કાર્યક્રમો પોતાની સંસ્થામાં ગોઠવી દીધા છે. તે મુજબ આજે પણ ત્યાં સમયસર પહોંચી ગયાં.

ડિવાઈન લાઈફ સેન્ટરનો પ્રાર્થનાહોલ હજાર માણસો બેસી શકે એટલો મોટો છે. ત્યાં કીર્તન ચાલી રહ્યું હતું. હોલની મધ્યમાં લાંબી પગદંડી છે, જેના ઉપર પ્લાસ્ટીક પાથરેલું છે. એના ઉપરથી અમે મંચ ઉપર પહોંચી જઈએ છીએ. મંચ ઉપર સ્વામી શિવાનંદજીની મોટી તસવીર, ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની મૂર્તિ, હનુમાનજીની મૂર્તિ તથા ઈશુ ખ્રિસ્તની પણ નાનકડી મૂર્તિ છે. તેની થોડે દૂર અમારી બેઠકો હતી. બેઠકો ઉપર ભગવા રંગનાં કવર હતાં.

આજે સ્વામી સહજાનંદજી મંચ ઉપર બેઠેલા જ હતા, જેથી દર વખતની જેમ પૂ.શ્રીએ કહેવાનું રહ્યું નહિ.

તરત જ કીર્તન બંધ થયું. એટલે, પૂ.શ્રીને સાડા છ વાગ્યે માઈક આપી દીધું. પૂ.શ્રીએ સાડા સાત વાગ્યા સુધી ‘કર્મયોગ’ ઉપર પોતાનું અંગ્રેજી પ્રવચન આપ્યું.

પ્રવચન બાદ આભારદર્શન થયું. હંમેશની જેમ સ્વામી સહજાનંદજી પૂ.શ્રી માટે આજે પણ ફળોની થેલી આપે છે. સહજાનંદજીએ હવે પછી યોગશિબિર થાય તેનું સંચાલન શ્રી યોગેશ્વરજી કરે એવી માગણી કરી. પણ તે શિબિર એપ્રિલમાં થશે. તેથી પૂ.શ્રીએ માર્યમાં ભારત જવાની વાત તેમને જણાવી. સ્વામીજી એ જાણીને વિષાદમાં પડ્યા : પ્રભુની ઈચ્છા.

ત્યાંથી વિદાય થઈને ઉતારા ઉપર આવી ગયાં. આજે પૂ.શ્રીએ આર્યસમાજના પ્રવચનમાં દયાનંદ ને વિવેકાનંદની વાતો કરી તેની જાણ તેઓશ્રીએ રામકૃષ્ણ સેન્ટરના અધ્યક્ષ શ્રી શિવપાદાનંદ સાથે ફોન ઉપર કરી. પૂ.શ્રીનો તથા શિવપાદાનંદજીનો પરસ્પર ખૂબ જ પ્રેમભાવ છે. વળી, પૂ.શ્રીને શ્રી રામકૃષ્ણદેવ ઉપર વિશેષ પ્રેમ છે. તેથી પરસ્પરનો વ્યવહાર સહજ હોય છે. દક્ષિણ આફ્રિકામાં આવતાં વેંત બીજા જ દિવસે સ્વામી શિવપાદાનંદજીને મળવાનું થયું હતું, ત્યારથી પરસ્પર પ્રેમભાવ વધતો જ રહ્યો છે.

શ્રી શિવપાદાનંદજી તો પૂ.શ્રી પ્રવચન માટે આનાકાની કરે તો કહે પણ કે, અમે તો બાળક છીએ; પણ પિતા બાળકની ઈચ્છા કેમ અવગણી શકે? એ નહિ ચાલે, પ્રવચન આપવું જ પડશે. એવા પ્રેમભર્યા આગ્રહ સામે પૂ.શ્રી પોતાના આરોગ્યનો ખ્યાલ ગૌણ ગણીને, શિવરાત્રીના પવિત્ર દિવસે બે પ્રવચનો રામકૃષ્ણ સેન્ટરમાં ને એક પ્રવચન ગુજરાતીમાં કરે છે. સંતોનો પરસ્પર કેવો પ્રેમભાવ હોય છે તેનું દર્શન કરવાનું સદ્ભાગ્ય મળ્યા જ કરે છે. એ અવસર પણ દુર્લભ જ ગણાય ને !

સાંજે બાફેલ નવી મગફળી ને ફળ-દૂધ લઈને આરામ કર્યો.

હરિ: ॐ

આજના પ્રવચનની પ્રચાર-પત્રિકા નીચે પ્રમાણે પ્રગટ થઈ હતી :

જૂન : ૨૦૨૧

૯

ॐ

ARYA PRATINIDHI SABHA, SOUTH AFRICA
In conjunction with
ARYA STREE SAMAJ, DURBAN
SHIV RATRI FESTIVAL
SPECIAL SERVICE
at
VEDIC TEMPLE
21, Carlisle Street, Durban
on FRIDAY, 11 February 1983
at 6:00 pm
SERMON: by Pandit Nardev Vedalankar

LECTURE – LECTURE – LECTURE
On
SWAMI DAYANANAD AND HIS CONTRIBUTIONS
TO HINDUISM
at
ARYAN HALL
21, Carlisle Street, Durban
on SUNDAY, 14 February 1983
at 3:00 pm
by MAHATMA YOGESHWARJI
a Yogi and Learned Scholar
of Hindu Shastras from the Himalayas, India
ALL WELCOME

હરિ: ॐ

—શ્રી ‘મા’ સર્વેશ્વરી

૧૦

અધ્યાત્મ

॥ હે મંત્ર ! સર્વત્ર આપનું જ સામ્રાજ્ય હજો ॥

આજકાલ મંત્રજપ કરતાં કરતાં જાણે આ દેહ છૂટી ગયો છે ને એ ઉપરના લોકમાં યાત્રા કરતો કરતો મંત્રથી-મંત્ર જાણે બેટરી બનીને આગળનો માર્ગ શોધતો રહે છે. જાણે મંત્ર એ પોકાર બની જાય છે. મંત્ર એ પ્રાર્થના-મંત્ર એ સાધન બની જાય છે. મંત્ર એ સંગાથ બની જાય છે. મંત્રજપ મન બની જતાં ઊર્ધ્વગતિ જાણે સહજ બની જાય છે.

સ્મરણ તો નથી રહેતું કે આ વિદેશની ધરતી છે કે L.A.માં ઘરમાં પલંગમાં બેઠાં છીએ કે આ શરીર છે; સર્વેશ્વરી એનું નામ છે કે હાથમાં માળા છે કે પલાંઠી વાળી છે. દિવસ છે કે આ સમય છે.

બધું જ વિસ્મૃત ! જાણે મંત્ર અહીં શસ્ત્ર-તલવાર બનીને સર્વ સ્મરણોને છેદી નાખે છે.

વાહ પ્રભુ ! કેવું સરળ મંત્રમય મન ને મંત્રમય તન !

‘આ મંત્ર અમારું શસ્ત્ર હજો
ને મંત્ર અમારું શાસ્ત્ર હજો
આ મંત્ર અમારું ઘર બનજો
ને મંત્ર અમારું તન બનજો
આ મંત્ર વળી સંગાથ હજો
ને મંત્ર અમારું મન બનજો
આ મંત્ર અમારું મસ્તક હો

જૂન : ૨૦૨૧

૧૧

ને મંત્ર અમારું મંદિર હો
આ મંત્ર અમારી મૂર્તિ બનો
ને મંત્ર અમારી શક્તિ બનો
આ મંત્ર અમારું રક્ષક હો
ને મંત્ર અમારું બખતર હો
આ મંત્ર અમારી તલવાર હો
ને મંત્ર અમારી ઢાલ હજો
આ મંત્ર અમારું સર્વ હજો
ને મંત્ર મહીં શ્રીહરિ મળજો.’

મંત્ર જ જાણે સર્વ શસ્ત્રોમાં શ્રેષ્ઠ ને મંત્ર જ જાણે સર્વ શાસ્ત્રોમાં શ્રેષ્ઠ. બસ ! આ એક સાધન જ ભવસાગરની નાવ છે. ક્ષણેક્ષણ એ સાધનને સતત ધારણ કરતાં રહેવાનું જેથી સતત સબ સલામતની સાયરન વાગતી રહેશે આ સાધનનો સતત સત્કાર, આ સાધન જ પ્રાણ. આ સાધન જ શ્વાસ.

આ મંત્રજપ વિના ક્ષણ પણ ના ચાલે એવી ગરજ જાગી જાય તો જ્યાં એ મંત્ર ત્યાં એના માલિક ! દેવતા-મંત્રના તારે અત્ર, તત્ર, સર્વત્ર શાંતિ, આનંદ. સર્વત્ર પ્રસન્નતા સર્વત્ર પરમ સુખ.

આ મંત્રજપ રોમરોમમાં પ્રગટો આ રક્તવાહિનીમાં હે મંત્ર ! આપ પથરાઈ જજો. આ મનઅંતરના એકએક સ્પંદનમાં આપ સમાઈ જજો. સર્વત્ર આપનું જ સામ્રાજ્ય હજો. હે મંત્રદેવતા ! આપ પ્રત્યક્ષ હજો. પ્રગટ હજો. અખંડ સંનિધિસુખ સાથે અખંડ દર્શન ધરજો. હે મંત્રનાથ ! હે મંત્રદેવ ! પ્રસન્ન હજો.

—શ્રી ‘મા’ સર્વેશ્વરી

૧૨

અધ્યાત્મ

॥ કયો મંત્ર સૌથી શ્રેષ્ઠ છે ? ॥

જિજ્ઞાસુ : જુદા જુદા મંત્રો વિશે જુદા જુદા માણસો અથવા તો આચાર્યો જુદા જુદા અભિપ્રાયો આપે છે. કોઈ એક મંત્ર જપને શ્રેષ્ઠ કહે છે, તો કોઈ બીજાને. મને લાગે છે કે પોતપોતાની રુચિ પ્રમાણેના મંત્રને સૌ શ્રેષ્ઠ કહેતા હશે. પરંતુ મુશ્કેલી એ ઊભી થઈ છે કે કોઈ એક મંત્રજપની પસંદગી કરીને તેને વળગી રહેવાનું મારે માટે કઠિન બન્યું છે, તો મારે કયા મંત્રજપનો આધાર લેવો ? અને કયો મંત્ર શ્રેષ્ઠ છે ?

જવાબ : જુદા જુદા સાધકો કે આચાર્યો પોતપોતાની પસંદગી પ્રમાણેના મંત્રને શ્રેષ્ઠ માને અને બીજાને તે જપવાની ભલામણ કરે એ સમજી શકાય તેવું છે. મનુષ્યનો એ સહજ સ્વભાવ છે. પરંતુ મારી સમજ પ્રમાણે બધા જ મંત્રો શ્રેષ્ઠ છે, કારણ કે એ પરમાત્માના વાચક છે. એમની અંદર ઉત્તમ અથવા તો અધમ અને શ્રેષ્ઠ કે કનિષ્ઠના ભેદ પાડવાની જરૂર નથી. બધા જ મંત્રો એક સરખા શક્તિશાળી છે. તેમજ પરમાત્માનો પ્રેમ પ્રકટાવીને પરમાત્માની પ્રાપ્તિ કરાવવાની શક્યતા ધરાવે છે. ફક્ત તમને તેમની અંદર પ્રેમ અને વિશ્વાસ હોવાં જોઈએ, તથા લાંબા વખત લગી તમારે એકધારે એમનો આધાર લેવો જોઈએ. જુદા જુદા માણસોના અભિપ્રાયોથી દોરવાઈ જવાને બદલે, તમારી પ્રકૃતિ પ્રમાણે તમને જે ઠીક લાગે તે કોઈપણ એક મંત્રને પસંદ કરો, અને એને લાંબા વખત લગી વળગી રહો. તો એનો ચમત્કારિક લાભ તમને જરૂર મળશે. તમને ખબર નથી કે વાલ્મીકિએ રામ મંત્રનો ઉલટો જપ કર્યો હતો ? છતાં પણ પ્રેમ ને શ્રદ્ધાને લીધે તે મંત્ર તેમને માટે સર્વોત્તમ પુરવાર થયો તથા તેમને રામનો સાક્ષાત્કાર કરાવી શક્યો હતો. માટે ખોટા તર્કવિતર્ક કરીને સંદેહમાં ના પડો.

જૂન : ૨૦૨૧

૧૩

જિજ્ઞાસુ : કોઈ મંત્રની પસંદગી ન થઈ શકે તો શું કરવું ?

જવાબ : અનુભવી પુરુષની સલાહ લેવી અથવા તો મંત્રની પસંદગીમાં એમની મદદ મેળવવી. એથી કામ સહેલું થશે.

જિજ્ઞાસુ : પરંતુ કોઈ અનુભવી પુરુષ ના મળે તો શું કરવું ?

જવાબ : ન મળે એવું બને જ નહિ. પૃથ્વી ઘણી વિશાળ છે અને જેવા જોઈએ તેવા પુરુષો એમાં મળી રહે છે. ફક્ત એમને મેળવવા માટેની પ્રામાણિક ઈચ્છા, ઝંખના, લગન કે તરસ જોઈએ, તો તે જરૂર મળે છે. કદાચ એમને મેળવવામાં વિલંબ થાય પરંતુ એમના મળવામાં તો સંદેહ નથી જ. ત્યાં સુધી તમને જે વધારે યોગ્ય લાગે તે એક મંત્રને પસંદ કરીને તેના જપ કરવાનું ચાલુ રાખો. પરંતુ મિથ્યા વિચારો કરીને બેસી ન રહો. જીવનની પળેપળ કીંમતી છે. તે વહી રહી છે તેનો સદુપયોગ કરી લેવાનો છે.

જિજ્ઞાસુ : એકલા જપ કરવા જોઈએ કે જપ ને ધ્યાન બંને કરવાં જોઈએ ?

જવાબ : જપ જો એકાગ્રતાપૂર્વક થશે તો એની સાથે ધ્યાન આપોઆપ થયા કરશે. પરંતુ એવી એકાગ્રતા ન થતી હોય તો, જેના જપ કરવામાં આવે છે એનું ધ્યાન પણ કરવું જોઈએ. એથી શરૂઆતમાં મોટી મદદ મળશે, ને ચિત્તવૃત્તિ સહેલાઈથી સ્થિર થઈ જશે. જેનું ધ્યાન કરો તેના ગુણ કે સ્વભાવનું ચિંતન કરો તથા વચ્ચે વચ્ચે તેની પ્રાર્થના કરતા રહો તો એનાથી પણ ભાવને ગાઢ બનાવવામાં મદદ મળશે.

—શ્રી યોગેશ્વરજી

(અધ્યાત્મનો અર્ક)

૧૪

અધ્યાત્મ

॥ गुरुमंत्र बढली शकाय छे ? ॥

जिज्ञासु : मने मारा गुरु तरङ्गथी जे मंत्र मण्यो छे, ते मंत्र प्रमाणांमो मोटो डोवाथी जलदी कंठस्थ थतो नथी. तो तेने बढले 'श्रीकृष्णः शरणां मम' जेवो बीजो मंत्र सदकाण जपता रहेवाय तो सङ्गता मणे के नछि ?

जवाब : तमारो प्रश्न मुद्दानो छे ने साधको के लक्तोना विशाण वर्गने स्पर्शे छे. केटलाय साधकोने तमारा जेवी शंका थती डोय छे. गुरुअे आपेलो मंत्र लांबो डोय, अथवा तो टूको डोवा छतां पण कोई कारणथी ना रुयतो डोय तो पोतानी रुचि के पसंदगी प्रमाणेनो बीजो मंत्र जपवामां हरकत के दोष नथी. मंत्रना जपथी जे सङ्गता मणे छे ते तो ते अने परिणामे थती हृदयनी निर्मलताथी तथा अेकाग्रताथी अने तेने लीधे थता परमात्माने माटेना प्रेमथी मणे छे. अेटले अे मुद्दाने लक्षमां राभीने श्रद्धाल्पक्तिपूर्वक नियमित जप करशो तो जरूर लाभ थशे. जप जड के यांत्रिक ना बनी जाय तेनुं ध्यान राखजे. साथे साथे गुरुअे आपेलो मंत्र मोटो डोवाथी ज पसंद ना डोय तो बीजो मंत्रनी साथे अे मंत्रनी ओछामां ओछी अेक माणा तो गुरुना ऋणने याद करीने जपजे ज.

जिज्ञासु : गुरुअे आपेला मंत्रनो त्याग करवामां गुरुनो द्रोह नथी ?

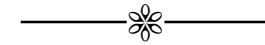
जवाब : बिलकुल नछि. बधा गुरु शिष्यनी रुचिने जाणीने मंत्र नथी आपता. अेटले अे मंत्रने बढली शकाय छे. डा बढलवानी क्रिया यंयणताथी प्रेरार्थने वारंवार ना करवी

जोईअे. नछि तो अेनो कांई अर्थ नछि रहे. बाकी शंकाशील बनीने जप करवा करतां जप बढलीने निःशंक रीते आगण वधवुं सारुं छे. गुरुना मंत्रनो सदंतर त्याग करवानी सलाह हुं नथी आपतो. अे वात तो मारा पहेलांना प्रत्युत्तर परथी ज समञ्ज शकशो.

जिज्ञासु : लगवद् गीताना बीजो अध्यायमां कहुं छे के योगस्थ थईने अने अनासक्त थईने कर्म कर. तो मने शंका थाय छे के कर्ममां रस, अेकाग्रता के आसक्ति ज ना राभीअे तो कर्म थई शके ज केवी रीते ?

जवाब : तमारी शंका गीताना कथनने बराबर समञ्ज लेशो तो मटी जशे. गीता अेम नथी कहेती के कर्ममां रस, अेकाग्रता के आसक्ति ना राखशो. कर्म करती वपते रस अने अेकाग्रतानो अनुभव थाय ते जरूरी छे. गीता अेनो विरोध नथी करती. परंतु अे अेक बीजो ज महत्त्वनी वात तरङ्ग अंगुलिनिर्देश करे छे के कर्म करनार व्यक्तिअे कर्मना परिणामे पेदा थनारी अहंता, ममता, विषयो माटेनी आसक्ति तथा राग ने द्वेषनी वृत्तिमांथी मुक्त रहेवुं जोईअे. अेवी कणामां अेणे कुशण बनवुं जोईअे. कर्म करो परंतु कर्मना संग, के बंधनथी मुक्त रहो, अेवी गीतानी सूचना छे. अे रीते समजशो तो कर्मने रस अेकाग्रता अने पूरी थीवटथी करशो छतां पण, अेनी विघातक असरथी मुक्त रहेवानी शक्ति मेणवी लेशो.

—श्री योगेश्वरञ्ज
(ईश्वरदर्शन)

॥ ‘महामृत्युंजय मंत्र’नी शक्ति ॥

टपालमां अेक अनोभा, करुणामावे लभायेलो कागण હતો. એનો સારાંશ આ પ્રમાણે :

‘બાર વરસથી પણ વધારે વખત પછી આ પત્ર લખી રહ્યો છું. તમારી સ્મૃતિ તો અવારનવાર આવ્યા જ કરે છે. કાળ એનો લોપ કરી શક્યો નથી. તો પણ પત્ર દ્વારા પુરાણા સંબંધને તાજો કરવા આજે તૈયાર થયો છું એની પાછળ એક ખાસ પ્રયોજન છે. છેલ્લા કેટલાક વખતથી, લગભગ દોઢ બે વરસથી મારું મન એકદમ અશાંત રહે છે. મને જીવનમાં જરા પણ રસ નથી પડતો. ક્યાંય ગમતું નથી. ઊંઘ પણ નથી આવતી. અવારનવાર આપઘાત કરવાનું મન થયા કરે છે. જગતમાં મારું કોઈ નથી એવું લાગ્યા કરે છે.’

‘એવું કેમ થાય છે તે સમજાતું નથી. શરીર સારું છે. એમાં કોઈ વ્યાધિ નથી. ધન, વૈભવ, ઐશ્વર્ય બધું છે. સમાજમાં પ્રતિષ્ઠા પણ સારી પેઠે પ્રાપ્ત કરી છે. સ્ત્રી, સંતાન, સંબંધીજનોનું સુખ-પણ સાંપડ્યું છે. બીજી કોઈ પ્રકારની તકલીફ નથી. તો પણ માનસિક અશાંતિ શા માટે રહે છે તે નથી સમજાતું. મને કોઈ જાતનું યેન જ પડતું નથી. મનને ઘણીવાર સમજાવવાની કોશિશ કરું છું પરંતુ તે નકામી જાય છે.’

‘આવે વખતે તમારું સ્મરણ થાય એ સ્વાભાવિક છે. મને આશા છે કે આટલો બધો વખત દૂર રહ્યો તે માટે તમે મને ક્ષમા કરશો : મારી ભૂલચૂકને-મારા અપરાધને લક્ષમાં નહિ લો; ને મને સંપૂર્ણ શાંતિ મળે એવો ઉપાય બતાવશો મારી માગણી તમને સ્વાર્થી લાગશે તો પણ એવી માગણી કર્યા સિવાય છૂટકો નથી. મને બનતી વહેલી તકે આ ભયંકર દુઃખમાંથી ઉગારી લો એવી પ્રાર્થના છે.’

કાગળ વાંચીને મને વિચિત્ર લાગણી થઈ આવી. એની

પાછળ હતાશા તથા વેદના હતી. એ જીવનથી કંટાળ્યા હતા એ દેખીતું હતું. મારો અને એમનો વરસોથી પરિચય હતો. એમના સંબંધમાં છેલ્લા સમયથી ઓટ આવેલી. છેક આટલા વખતે એમણે પીડાથી પ્રેરાઈને પત્ર લખેલો. મદદની માગણી કરેલી. એમની ભાવના અને એથી પ્રેરાઈને પ્રારંભાયેલી પ્રવૃત્તિ સકામ હોવા છતાં, તિરસ્કરણીય ન હતી. દુઃખી અથવા અશાંત માનવ બીજું કરે પણ શું ? એ સૌથી પહેલાં, યેનકેનપ્રકારેણ દુઃખ અને અશાંતિમાંથી મુક્તિ મેળવવાનો મનોરથ સેવે એ સ્વાભાવિક છે એને અનુકંપા અથવા સહાનુભૂતિથી જોવાની આશ્યકતા છે. તરસ્યો માણસ સરિતા પાસેથી પાણીની જ ઈચ્છા રાખે; એના કુદરતી સૌન્દર્ય તરફ એનું એટલું ધ્યાન ન હોય, એ સહેજે સમજી શકાય એવું છે. સકામ તથા નિષ્કામ બંને પ્રકારની પ્રવૃત્તિ એકમેકની પૂરક છે. માનવી રુચિ, પ્રકૃતિ તથા વિકાસની ભૂમિકા પર અવલંબે છે. અને પોતપોતાની રીતે મહત્વની છે. શરૂઆતમાં સકામ અને પછી નિષ્કામ પ્રવૃત્તિનો પ્રારંભ થતો હોય છે. અને સકામ શબ્દની સૂગ નકામી છે. સકામ પ્રવૃત્તિ પણ કોઈને સન્માર્ગગામી બનાવતી હોય અથવા આત્મવિકાસમાં મદદરૂપ બનતી હોય તો તેમાં કશું ખોટું નથી.

મને ઈશ્વરની કૃપાથી જે સૂઝ્યો એ ઉપાય મેં એમને બતાવ્યો. મેં એમને જે લખ્યું એનો સારાંશ સંક્ષેપમાં આ પ્રમાણે હતો.

‘તમારી અશાંતિ સંપૂર્ણપણે શમી જશે, જીવનમાં નવા રસ પ્રકટશે, ને જીવન જીવવા જેવું લાગશે. એની ચિંતા ન કરશો. આજથી બરાબર દોઢ મહિને તમારું મન પહેલાંની પેઠે સ્વસ્થ, શાંત બની જશે. આપઘાતનો વિચાર શાંત થશે. પરંતુ એને માટે એક કામ કરવું પડશે. મહામૃત્યુંજય મંત્રમાં અસાધારણ અમોઘ શક્તિ છે. એ મંત્ર ખૂબ કલ્યાણકારક છે. એના શ્રદ્ધાપૂર્વકના જપથી શાંતિ સાંપડે છે; વ્યાધિ ટળે છે ને દીર્ઘાયુ થવાય છે. તમારે એના રોજ એક હજાર જપ કરવાના છે, એક હજાર જપ કોઈ

કારણે ન થાય તો જેટલા પણ કરી શકાય તેટલા જપ કરજો. તમારાથી નિયમિત રીતે ન જ કરાય તો કોઈ સાત્ત્વિક પંડિત પાસે કરાવજો. તમારા ઈષ્ટમંત્રના જપ પણ કરતા રહેજો એથી આજથી દોઢ મહિને સ્વસ્થ થઈ જશો ને શાંતિ પામશો.'

એમને માટે બીજો કોઈ વિકલ્પ જ નહોતો રહ્યો. મારા પત્રથી એમને સંતોષ થયો. એમણે મહામૃત્યુંજય જપનો આરંભ કરાવ્યો. ઈષ્ટમંત્રને પણ બને તેટલા વધારે પ્રમાણમાં જપવા માંડ્યો. દોઢ મહિના પછી એમણે મને જણાવ્યું : તમે કહ્યા પ્રમાણે બરાબર દોઢ મહિને મને માનસિક સ્વસ્થતા પ્રાપ્ત થઈ ને શાંતિ મળી છે. તમારી અને ઈશ્વરની કૃપાથી વિપત્તિનાં, વિપરીતતાનાં વાદળાં વિખરાઈ ગયાં. એને માટે તમારો જેટલો પણ ઉપકાર માનું એટલો ઓછો છે.

મેં એમને જણાવ્યું : 'ઉપકાર ઈશ્વરનો માનો. એમણે જ તમને બચાવી લીધા. એમનું સ્મરણ હવે નિયમિત રીતે કરતા રહેજો. મહામૃત્યુંજય મંત્ર પણ ચાલુ રાખજો. એ તમારે માટે કલ્યાણકારક થશે.' એમણે એમની કૃતજ્ઞતા વ્યક્ત કરવા મને થોડીક મદદ મોકલી. એ મદદને મેં એમના તરફથી ગરીબ વિદ્યાર્થીઓ માટેની ફીના ફંડમાં આપી દીધી.

મહામૃત્યુંજય મંત્રની અમોઘ શક્તિનો લાભ સૌ કોઈ ઊઠાવી શકે છે. એ મંત્ર સાર્વજનિક તથા સર્વકાલીન છે. શારીરિક, માનસિક અને સંસારિક સંકટમાંથી છૂટવા માટે એનો આધાર લઈ શકાય છે એ તો ખરું જ, પરંતુ આત્મકલ્યાણની અભિલાષાને પૂરી કરવા, આત્મદર્શન કરવા અથવા આત્મશાંતિ મેળવવા, અને ભગવાનના દૈવી દર્શન દ્વારા જીવનને કૃતાર્થ કરવા માટે પણ એને જપી શકાય છે. એ મંત્રજપ સર્વકાળે, સર્વસ્થળે ને સર્વપ્રકારે કલ્યાણકારક છે.

—શ્રી યોગેશ્વરજી
(સંતસૌરભ)

જૂન : ૨૦૨૧

૧૯

॥ ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર ॥

જિજ્ઞાસુ : ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર થાય છે એ વાત સાચી છે ? કે પછી એ કોઈ ઉપજાવી કાઢેલી ભ્રાંતિજન્ય વાત કે કલ્પના છે ?

જવાબ : ઈશ્વરના સાક્ષાત્કારની વાત તદ્દન વાસ્તવિક અથવા તો સાચી છે, એ કોઈ ઉપજાવી કાઢેલી, નબળા મનની નિશાનીરૂપ ભ્રાંતિજન્ય વાત કે કલ્પના નથી. એ એક ચોક્કસ હકીકત છે, સાધનાના પરિણામે પ્રાપ્ત થનારી સિદ્ધિ છે, અને ઉત્તમ કક્ષાની અવસ્થા છે. એ અવસ્થાનો અનુભવ આજ સુધી કેટલાયે કર્યો છે, અને યોગ્ય દિશામાં પરિશ્રમ કરીને તમે પણ એવો અનુભવ કરીને એની ખાતરી કરી શકો છો. તે જો કેવળ કલ્પના કે ભ્રાંતિ અથવા તો ઉપજાવી કાઢેલી જ વાત હોત તો આટલા બધા વખત સુધી ટકત નહિ. આટલા બધા બુદ્ધિશાળી લોકો એમાં રસ ના લેત, એનું અનુમોદન ના કરત, અને એની વાસ્તવિકતા પર સ્વાનુભવના આધાર પર પ્રકાશ પણ ના પાડત.

જિજ્ઞાસુ : ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર શરીરની અંદર થાય છે કે શરીરની બહાર થાય છે ?

જવાબ : બન્ને પ્રકારનો થતો હોય છે, કેમકે ઈશ્વર આત્મારૂપે શરીરની અંદર પણ રહે છે, અને સમસ્ત સંસારમાં બહાર પણ વ્યાપક છે. સાધક એ ઈશ્વરને કેવી રીતે અથવા ક્યાં જોવા માગે છે તે પ્રશ્ન છે. જો ઈશ્વરને તે પોતાની અંદર જોવા માગતો હશે તો અંદર જોઈ શકશે, ને બહાર જોવા માગતો હશે તો બહાર જોઈ શકશે. અથવા જો તે ઈશ્વરને બહાર અને અંદર બંને રીતે જોવાની ઈચ્છા રાખતો હશે તો તેવી રીતે પણ તેમનો સાક્ષાત્કાર કરી શકશે.

૨૦

અધ્યાત્મ

જિજ્ઞાસુ : ઈશ્વરના સાક્ષાત્કાર માટેનાં મુખ્ય સાધનો કયાં ?

જવાબ : હૃદયની નિર્મળતા તથા વૈરાગ્ય અને એ બંને યોગ્યતા સાથેનો આવશ્યક પુરુષાર્થ જેને અંતરંગ સાધના કહેવામાં આવે છે તે. એટલાં સાધનો હોય, અને જો સંગીન માત્રામાં હોય, તો તેમની દ્વારા ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર થઈ જાય છે.

જિજ્ઞાસુ : અંતરંગ સાધનામાં મુખ્યત્વે શાનું મહત્ત્વ છે ?

જવાબ : ધ્યાન અને જપ અને એમની દ્વારા આવિર્ભાવ પામેલા અસીમ પ્રેમનું મહત્ત્વ અંતરંગ સાધનામાં સવિશેષ છે. જો ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર તમારી અંદર કરવા માગતા હો તો તમારે નિયમિત ને સતત ધ્યાનનો આધાર લેવો જોઈએ અને જો ઈશ્વરના બહારના કે સાક્ષાત્ દર્શનની ઈચ્છા હોય તો જપ, પ્રાર્થના કે સેવાપૂજાનો આશ્રય લેવો જોઈએ.

એ સાધનો દ્વારા પ્રેમમય થયેલું તમારું હૃદય ઈશ્વરના દર્શનને માટે જ્યારે રાગમય થશે, વ્યાકુળ બનશે, ત્યારે ઈશ્વરનું દર્શન થઈ રહેશે. ઈશ્વરના સાક્ષાત્ દર્શનને માટે સ્વાભાવિક રીતે જ વધારે પ્રેમ, વધારે તરસ તેમજ વધારે તલસાટ જોઈશે. તમારું રોમેરોમ ઈશ્વરને માટે તલસવું, રડવું, પ્રાર્થવું કે ઝંખવું જોઈશે. સંસારનો સમગ્ર રસ હૃદયમાંથી લુપ્ત થઈને એમાં માત્ર ઈશ્વરને માટેનો જ અનુરાગ ઉત્પન્ન થવો જોઈશે. પછી ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર દૂર નહિ રહી શકે. પછી તમારે માટે તે કલ્પના કે ભ્રમણા નહિ રહે, પરંતુ વાસ્તવિકતા થઈ રહેશે. માટે પ્રેમ અને શ્રદ્ધાથી સજ્જ બનીને સાધના કરવા તત્પર બનો અને સ્વાનુભવથી જે સાંપડે તેનો સ્વાદ ચાખી લો.

—શ્રી યોગેશ્વરજી

(અધ્યાત્મનો અર્ક)

|| ‘ઈશ્વર’ ઉત્તમ શબ્દ ||

અનેકવાર મને પૂછવામાં આવ્યું છે કે; ‘તમે પેલો જૂનોપુરાણો શબ્દ ઈશ્વર શા માટે વાપરો છો?’ એ શબ્દ હું એટલા માટે વાપરું છું કે આપણા હૈતુને માટે તે એક જ શબ્દ ઉત્તમોમાં ઉત્તમ છે. એનાથી વધુ સારો શબ્દ તમને નહિ મળે; કારણ કે માનવજાતની સઘળી આશાઓ, આકાંક્ષાઓ અને સુખ એ શબ્દમાં કેન્દ્રિત થયેલાં છે. જે ઋષિઓએ આવા શબ્દોની અંદરના ભાવનો પ્રથમ સાક્ષાત્કાર કર્યો અને તેમનો અર્થ સમજ્યા, તેમણે તે ઘડ્યા છે. પરંતુ એ શબ્દો સમાજમાં પ્રચલિત થાય એટલે અજ્ઞાની લોકો પણ એ શબ્દો વાપરવા માંડે છે અને પરિણામ એ આવે છે કે એ શબ્દો પોતાનો ભાવ અને મહત્ત્વ ગુમાવી બેસે છે. ઈશ્વર શબ્દ અનાદિકાળથી વપરાતો આવ્યો છે. આ સમષ્ટિ બુદ્ધિ તથા જે કંઈ મહાન અને પવિત્ર છે તે સર્વનો તેની સાથે સંબંધ રહેલો છે.

શું તમે એમ કહેવા માગો છો કે, અમુક મૂર્ખ માણસ કહે છે કે એ બરાબર નથી માટે આપણે તે શબ્દ ફેંકી દેવો? તો તો બીજો કોઈ આવીને કહેશે કે; ‘મારો શબ્દ સ્વીકારો.’ ત્રીજો કહેશે કે; ‘મારો શબ્દ અપનાવો.’

એ રીતે તો મૂર્ખાઈભર્યા શબ્દોનો પાર નહિ રહે. માટે જે છે તે શબ્દ જ વાપરો, માત્ર તેના સાચા અર્થમાં વાપરો. તેને વળગેલા વહેમભર્યા ખ્યાલો કાઢી નાખો. આ મહાન પ્રાચીન શબ્દનો શો અર્થ છે તે પૂરેપૂરો આત્મસાત્ કરો. વેદાંતનો ઈશ્વર શું છે? તે સિદ્ધાંત છે, તત્ત્વ છે, વ્યક્તિ નહિ. (તે વ્યક્તિવાચક નહિ તત્ત્વવાચક નામ છે.)

ઈશ્વર તો અનંત, વ્યક્તિત્વરહિત તત્ત્વ છે. સદા વિદ્યમાન, પરિવર્તનરહિત, મૃત્યુરહિત, ભયરહિત છે. અને તમે સૌ ઈશ્વરના અવતાર છો, ઈશ્વરની પ્રતીતિઓ છો. આ છે વેદાંતનો ઈશ્વર, અને એ ઈશ્વરનું સ્વર્ગ સર્વત્ર છે.

—સ્વામી વિવેકાનંદ

અધ્યાત્મ

॥ ધાર્મિક માનસ અને આધ્યાત્મિક માનસ ॥

માનવીની સાચી ઓળખ એના જીવનમાં આવતી સુખ કે દુઃખની ઘટનાના પ્રતિભાવમાં મળે છે. ઘટના ભલે બહાર બનતી હોય, પણ એ બાહ્ય ઘટના એની આંતરઅનુભૂતિ કરનાર માનવીના ભીતરનો પરિચય આપતી હોય છે. પ્રતિભાવ આપનારી વ્યક્તિની માનસિકતા, અભિગમ અને જીવનદૃષ્ટિ-એ સઘળાંનો તમને પરિચય મળી જશે. કેટલીક વ્યક્તિઓ દુઃખદ બીનાને સુખદ ઘટનાની દૃષ્ટિએ જોતી હોય છે ! કોઈનું અવસાન થાય, તો એને વિશે શોક પ્રગટ કરવાને બદલે દિવંગત ડાયાબિટીસ હોવા છતાં ખૂબ ગળ્યું ખાતો હતો એવો આરોપ મૂકે છે. કોઈ વૃદ્ધનું અવસાન થાય તો એ અંગે શોક પ્રગટ કરવાને બદલે એ પિતા-પુત્રને જિંદગીમાં ક્યારેય બન્યું નહોતું એની વિકથા ચર્ચવા લાગશે.

આમ, સામાન્ય માનવી જીવનની ગંભીર ઘટનાઓ પ્રત્યે તદ્દન ભિન્ન વર્તણૂક દાખવતો હોય છે, જ્યારે સ્વાર્થપરાયણ માનવી દરેક ઘટનાને પોતાના લાભની દૃષ્ટિએ જોતો હોય છે. આ ઘટના બની, એમાંથી એને શું લાભ થયો ? અને જો લાભ ન થયો હોય, તો પછી એ ઘટના વિશે પ્રતિભાવ પામવાનો કે સંવેદનશીલ બનવાનો કશો અર્થ ખરો ? સ્વાર્થી વ્યક્તિ આવી ઘટનાઓની સદંતર ઉપેક્ષા કરશે, કારણ કે એ ઘટનાઓમાં એને કોઈ રસ પડતો નથી. જ્યારે સંવેદનશીલ વ્યક્તિ એ ઘટનાને પોતાની આંતરસંવેદના સાથે જોડશે. એના ભીતરમાં જવાનો પ્રયાસ કરશે અને એના સુખ કે દુઃખને પોતાના હૃદયમાં યોગ્ય રીતે અનુભવશે.

જૂન : ૨૦૨૧

૨૩

ધાર્મિક વ્યક્તિ એ ઘટનાનો અનુભવ તો કરશે જ, પરંતુ એની સાથોસાથ એમાંથી કોઈ ધર્મલક્ષી નવનીત તારવશે. એ ભૌતિક દૃષ્ટિને બદલે આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ ઘટનાનો વિચાર કરશે. એની આંખોમાં આંસુ આવશે, પણ એનાં આંસુ એ એની ભીતરનાં આંસુઓ હોય છે અને એને થયેલી અનુભૂતિનો આવિષ્કાર હોય છે.

એક એવી ભ્રાંત ધારણા ચાલે છે કે આધ્યાત્મિક વ્યક્તિએ તો આવી દુઃખદ ઘટના સમયે તટસ્થ રહેવું જોઈએ. આવી ઘટનાથી એના હૃદયને કશુંય થવું ન જોઈએ અને આવું કહીને કેટલાક ધાર્મિક અને આધ્યાત્મિક લોકો કોઈને ત્યાં મૃત્યુપ્રસંગે જતા નથી. એના દુઃખમાં ક્યારેય સહભાગી થતા નથી, કારણ કે તેઓ એમ માનતા હોય છે કે એ પોતે એવી ઊંચી ભૂમિકાએ છે કે મૃત્યુ જેવી 'ક્ષુદ્ર' ઘટનાથી એમના ભાવોની એક રેખા પણ બદલાતી નથી. હકીકતમાં આ આધ્યાત્મિકતા નથી, પણ જડતા છે. સહજ માનવભાવની ઉપેક્ષા છે અને સાચી સંવેદના પ્રત્યેનો દ્રોહ છે.

હકીકતમાં આધ્યાત્મિક ભાવો એ માનવીય ભાવોના દુશ્મન નથી, બલકે માનવીય ભાવોની એક ઊંચી કોટિની ગતિ અને સ્થિતિ છે એટલે કે આધ્યાત્મિક વ્યક્તિ માનવીય ભાવોને જુદી રીતે જોતી અને અનુભવતી હોય છે. આનું એક ઉત્તમ ઉદાહરણ શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્રના પ્રણેતા પૂ.શ્રી આત્માનંદજીના જીવનમાં દૃષ્ટિગોચર થતું હતું. કોઈ સાધક મળે ત્યારે એના ક્ષેમકુશળ તો પૂછે, પરંતુ વાત્સલ્યપૂર્વક એના પરિવારજનોની સુખાકારી પૂછે અને દરેકની શાંતિ-સ્વસ્થતા પ્રાપ્ત થાય, તેની ભાવના પ્રગટ કરતા હતા.

૨૪

અધ્યાત્મ

ધાર્મિક વ્યક્તિ અને આધ્યાત્મિક વ્યક્તિ વચ્ચેનો ભેદ સમજવા જેવો છે. ધાર્મિક વ્યક્તિનું ચિત્ત ધર્મ પ્રત્યે સ્થિર થયેલું હોય છે. કોઈ દુઃખદ ઘટના બને, તો એ ધર્મદૃષ્ટિએ વિચાર કરે છે. જગત આખામાં પ્રભુની સત્તા ચાલે છે, એમ માનવા લાગતો ધાર્મિક વ્યક્તિ પ્રભુની ઈચ્છા સાથે એકરૂપતા અનુભવે છે, આથી એ દરેક ઘટનામાં ઈશ્વરેચ્છા જોતો હોય છે અને ધીરે ધીરે સમય જતાં એ સઘળાં કાર્યોમાં પ્રભુની ઈચ્છાનો અનુભવ કરતો હોય છે. એમાં અકળ કુદરતનો કોઈ નિયમ નિહાળતો હોય છે અને આવી ધાર્મિક વ્યક્તિ કોઈ દુઃખદ ઘટનાને કે નિકટના સ્વજનના મૃત્યુને હરિઈચ્છા તરીકે સ્વીકારી લેતો હોય છે.

એની પ્રભુમયતાને કારણે એવું પણ બને કે એને સર્વત્ર પ્રભુઈચ્છા દૃષ્ટિગોચર થાય અને એની પોતાની સઘળી ઈચ્છાઓ સાથે, બનતી પરિસ્થિતિ સાથે, સુખ કે દુઃખની દશા સાથે પ્રભુની ઈચ્છાનો તાલ મળી જાય. પરિણામે નિકટના સ્વજનનું મૃત્યુ થતાં એ દુઃખ જરૂર અનુભવે, પરંતુ એની પાછળ પ્રભુનો સંકેત જુએ છે. વિચાર કરે કે ઈશ્વરની ઈચ્છા પ્રમાણે બન્યું છે, આથી એ વિશે મારે બહુ ખેદ રાખવો જોઈએ નહિ. અતિ આઘાત અનુભવવો જોઈએ નહિ. આપણે જોઈએ છીએ કે મૃત્યુની ઘટના સમયે ઘણી વ્યક્તિઓને માટે ધર્મ આધારરૂપ બનતો હોય છે. એમાં પણ જે આકસ્મિક મૃત્યુ થાય છે, ત્યારે વ્યક્તિ ધર્મને શરણે જઈને આઘાત જીરવવા પ્રયાસ કરે છે.

ધાર્મિક માનસ પછી આવે છે આધ્યાત્મિક માનસ. ધાર્મિક વ્યક્તિ જેમ ધર્મને આધારે દુઃખની પરિસ્થિતિમાં માર્ગ કાઢે છે અથવા એ ધર્મને આધારે આસપાસના સમાજની કે દેશની દુઃખદ પરિસ્થિતિને જોતો હોય છે અને એમ મન મનાવી લેતો હોય છે કે આ તો કલિયુગ છે ! વર્તમાન સમયનો આ આરો ઘણો કઠણ છે ! જ્યારે આધ્યાત્મિક માનસ ધરાવતી વ્યક્તિ એક જુદા જ જૂન : ૨૦૨૧ ૨૫

દૃષ્ટિકોણથી દુઃખદ ઘટનાને જોશે. એ આત્મવિચાર કરવા માંડશે અને આત્માની દૃષ્ટિએ એ ઘટનાનું ચિંતન કરશે. એની આ આત્મદૃષ્ટિ એક અર્થમાં આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિ છે અને ધીરે ધીરે એ શાંત ચિત્તે અને સ્વસ્થ રીતે આત્મવિચારમાં સરી પડશે.

આવું આત્મચિંતન કરતાં એ એમ અનુભવશે કે આસપાસની દુઃખદ ઘટનાઓ એ દુઃખદ છે, પણ એમાં એની કોઈ આસક્તિ તો કારણભૂત નથી ને ! ધીરે ધીરે જગતને પણ એ દૃષ્ટિએ જ જોશે. જગતને સ્થૂળ દૃષ્ટિએ જોનારને મુંબઈ નગરી જે સમયે અતિ મોહમયી નગરી લાગતી હતી, એ જ જગતને આત્મદૃષ્ટિએ જોનાર શ્રીમદ્ રાજચંદ્રને એ નગરી સ્મશાનવત્ જણાઈ હતી. આવું આત્મચિંતન કરનાર પરિસ્થિતિમાંથી એક નવો જ અર્થ તારવે છે.

અહીં એક એ વિચાર થઈ શકે કે સામાન્ય વ્યક્તિ વિકાસ સાધીને ધાર્મિક વ્યક્તિ બની શકે અને ધાર્મિક વ્યક્તિ વિકાસ સાધીને આધ્યાત્મિક વ્યક્તિ બની શકે છે. આને માટે કોઈ મહાન સાધના કે યોગની જરૂર નથી, બલકે ચિંતન અને મનનની જરૂર છે. જેમ મનન થતું જાય, તેમ તેમ વ્યક્તિનું માનસ કેળવાતું જાય છે અને એ રીતે આધ્યાત્મિક માનસ ધરાવનાર આશાભરી દૃષ્ટિએ જગતને નિહાળશે. એ જોશે કે આ જગતમાં ચોપાસ મુશ્કેલીઓ, યાતનાઓ અને દુઃખ પ્રવર્તે છે, પરંતુ એણે એનાથી આઘાત અનુભવવાને બદલે એ વિષયમાં આત્મચિંતન અને આત્મધ્યાનનો યોગ કરવો જોઈએ. એમ કરવાથી આ જગતનાં સુખ, દુઃખ, વેદના વિષાદની વચ્ચે એની આધ્યાત્મિક આત્મદૃષ્ટિ દ્વારા એ એક નવું જીવન-દર્શન કરશે અને ટકી રહેવાનું જીવનબળ પામશે.

—પદ્મશ્રી ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ

॥ શ્રદ્ધા ॥

કેટલાક લોકો જ્યારે ‘અંધશ્રદ્ધા’ શબ્દનો પ્રયોગ કરે છે ત્યારે તેમને અભિપ્રેત એમ હોય છે કે ‘પુરાવા વિના અમે નહિ માનીએ, શ્રદ્ધા નહિ રાખીએ, પુરાવા વિના માની લેવું એ અંધશ્રદ્ધા છે.’ શ્રી અરવિન્દ કહે છે કે આ સંદર્ભમાં ‘અંધશ્રદ્ધા’ શબ્દનો ખરેખર તો કોઈ અર્થ જ નથી. કેમકે પુરાવાને આધારે જે કોઈ તારણ કાઢવામાં આવે એ તો જ્ઞાન છે, અથવા વધુ ચોકસાઈથી કહીએ તો તે મનબુદ્ધિનો અભિપ્રાય છે, એ શ્રદ્ધા નથી. શ્રી અરવિન્દ એને ‘મનબુદ્ધિનો અભિપ્રાય’ કહે છે એની પાછળ કારણ રહેલું છે. સામાન્ય રીતે જેને ‘જ્ઞાન’ કહેવામાં આવે છે તે નેત્ર વગેરે બાહ્ય ઈન્દ્રિયો અને મનબુદ્ધિ જેવી આંતરિક ઈન્દ્રિયના સહયોગથી પ્રાપ્ત થાય છે—નિરીક્ષણ દ્વારા માહિતી અને તર્ક વગેરે પ્રક્રિયાથી નિષ્કર્ષરૂપ જ્ઞાન. હવે ઈન્દ્રિયજ્ઞાનની મર્યાદાઓ જાણીતી જ છે. રણમાં પાણી ન હોય ત્યાં પાણી દેખાય છે, જાદુના ખેલમાં વ્યક્તિના બે ટુકડા થતા અને તે ફરીથી જોડાઈ જતા જોવામાં આવે છે. એકના એક જગતના સ્વરૂપ વિશે જુદા જુદા ફિલસૂફોની મનબુદ્ધિ જુદા જુદા નિષ્કર્ષો, જુદું જુદું જ્ઞાન તારવે છે. બીજી રીતે વિચારીએ તો ઈન્દ્રિય અને મનબુદ્ધિ અજ્ઞાનમય પ્રકૃતિનો જ ભાગ છે, તેથી તેમને દ્વારા મળેલું ‘જ્ઞાન’ વિશુદ્ધ ન હોઈ શકે, તેમાં અજ્ઞાનનું મિશ્રણ રહેવાનું, અપૂર્ણતાઓ હોવાની. તેથી શ્રી અરવિન્દ તેને ‘જ્ઞાન’ કહેવાને બદલે ‘મનબુદ્ધિનો અભિપ્રાય’ (mental

opinion) કહેવાનું વધુ પસંદ કરે છે. હા, તો મુદ્દો આ છે—પુરાવાથી જે પ્રાપ્ત થાય છે તે જ્ઞાન અથવા અભિપ્રાય છે, શ્રદ્ધા નથી. શ્રદ્ધા એ જ્ઞાન કે પુરાવાની પહેલાં આવતી વસ્તુ છે, નહિ કે પછી; પુરાવા કે જ્ઞાન પહેલાં જ તે સાધકમાં હાજર હોય જ છે. ઊલટું તે સાધકને જ્ઞાન કે અનુભૂતિની પ્રાપ્તિમાં સહાય કરે છે. તે પહેલાં હોય છે તેને કારણે, તેના બળે કે તેની સહાયથી સાધક અનુભૂતિ અને જ્ઞાન સુધી પહોંચી શકે છે. દા.ત. ભગવાનનું અસ્તિત્વ છે એવું કોઈ નિર્વિવાદપણે પૂરવાર કરી શક્યું નથી. તેમના અસ્તિત્વ અને નાસ્તિત્વ એ બન્ને પક્ષે જોરદાર દલીલો પુષ્કળ પ્રમાણમાં થયેલી છે, અને છતાં કોઈ નિશ્ચિત નિષ્કર્ષ પર પહોંચી શકાયું નથી, ઈશ્વર છે જ એવું પુરવાર થયું નથી. આમ છતાં જો મને ઈશ્વરના અસ્તિત્વમાં શ્રદ્ધા હોય તો હું ઈશ્વરની અનુભૂતિ કરી શકું, તેમની સાથેની એકતાનો અનુભવ કરી તેમનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકું. આમ શ્રદ્ધા જ્ઞાનની પહેલાં રહેલી હોય છે અને સાધકને જ્ઞાન સુધી લઈ જઈ શકે છે.

શ્રદ્ધા અનુભૂતિ ઉપર આધાર રાખતી નથી, તે અનુભૂતિથી સ્વતંત્ર છે અને અનુભૂતિની પહેલાં, અનુભૂતિ થઈ ન હોય ત્યારે પણ હાજર હોય છે. જ્યારે કોઈપણ માણસ યોગાભ્યાસ કરવાની શરૂઆત કરે ત્યારે સામાન્ય રીતે અનુભૂતિના બળે નહિ, પણ શ્રદ્ધાના બળે કરે છે. શ્રદ્ધાના બળે ઠીક ઠીક સમય સુધી યોગાભ્યાસ કર્યા પછી સાચી, નકકર અનુભૂતિઓની શરૂઆત થાય છે. ‘સામાન્ય રીતે’ શબ્દ સૂચવે છે કે કેટલાક

અસામાન્ય, લગભગ અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં ક્રમ ઊલટાય જાય છે; પહેલાં અનુભૂતિ આવે છે પછી યોગાભ્યાસ કરવામાં આવે છે. ચૌદ વર્ષ પછી શ્રી અરવિન્દ ઈંગલેન્ડથી પાછા આવ્યા ત્યારે ભારતની ભૂમિ પર પગ મૂકતાંની સાથે જ કોઈ જ યોગાભ્યાસ વિના તેમને બે અનુભૂતિઓ થઈ. એક તો તેઓ ખૂબ નાના હતા ત્યારથી તેમના સત્(being)માં ઘૂસીને વર્ષો સુધી ચીટકી રહેલું તમસ આપોઆપ નીકળી ગયું. બીજું, તેમના પર અત્યંત સઘન શાંતિ ઊતરી આવી જે મહિનાઓ સુધી તેમની સાથે રહી, અને જે, પાછળથી તેમણે કહ્યું હતું તેમ, નીરવ આત્મા—**silent Self** —ની અનુભૂતિ હતી. બીજું ઉદાહરણ છે શ્રી રમણ મહર્ષિનું. માત્ર સોળ વર્ષની ઉંમરે કોઈ જ કારણ વિના મૃત્યુનો ડર લાગતાં મૃત્યુનો અભિનય કરવા તેઓ જમીન પર ચત્તા સૂતા અને અચાનક ‘હું શરીર નથી, હું મૃત્યુરહિત આત્મા છું’ એવી અનુભૂતિ તેમને કોઈ યોગાભ્યાસ વિના થઈ.

શ્રદ્ધા પહેલાં અને યોગાભ્યાસ વગેરે પછી એ સામાન્ય ક્રમ માત્ર યોગ કે અધ્યાત્મમાં જ હોય છે એવું નથી, સામાન્ય વ્યાવહારિક જીવનમાં પણ શ્રદ્ધા પહેલાં અને બાકીનું બધું, કેટલીક વાર મોટાં પરિણામો સુદ્ધાં, આ પાયામાં રહેલી શ્રદ્ધાના પરિણામરૂપે પ્રાપ્ત થતાં હોય છે. બધા જ સંશોધકો, જ્ઞાનના સર્જકો, વિજ્ઞાનીઓ, સાહસિકો, કર્મશીલ મનુષ્યોની બાબતમાં આમ થયેલું જોવામાં આવે છે. તેમણે ઉપાડેલાં મહાન કાર્યોમાં તેમને આરંભમાં અને લાંબા સમય સુધી વારંવાર નિષ્ફળતા મળતી હોય છે, હતાશા સાંપડતી હોય છે, આરંભેલી વસ્તુ

મૂળમાંથી જ ખોટી અથવા ભૂલભરેલી છે એવું દર્શાવતી ઘટનાઓ ઘટતી હોય છે, ‘રહેવા દે, આ થઈ શકે તેમ નથી’ એવા ઈન્કારો આવતા હોય છે. આ બધી નકારાત્મકતાઓ આવવા છતાં તેમના અંતરના છેક ઊંડાણમાં રહેલું કંઈક તેમને કહેતું હોય છે : ‘આ જ સાચું છે, ઉપાડેલું આ કાર્ય બરાબર જ છે, આ જ કરવાનું છે, આમાં જ ખંતપૂર્વક મંડ્યા રહેવાનું છે.’ છેવટે સફળતા સાંપડે છે અથવા સાબિતી મળે છે. આ અવાજ હોય છે અંતરના ઊંડાણમાં રહેલી શ્રદ્ધાનો. આમ સામાન્ય જીવનમાં પણ, વિજ્ઞાનીઓ, સાહસિકોના ઉપક્રમોમાં પણ પાયામાં શ્રદ્ધા જ હોય છે અને વિપરીતતાઓમાં શ્રદ્ધા જ તેમને ટકાવી રાખે છે. સફળતા તો છેક છેલ્લે આવે છે. થોમસ આલ્વા એડિસનને નામે લગભગ એક હજાર શોધો છે. પ્રત્યેક શોધ પહેલાં કેટકેટલી વિપરીતતાઓ, કેટકેટલી નિષ્ફળતાઓ ! એકવાર તો આખી પ્રયોગશાળા સળગી ગયેલી ! છતાં ‘આ જ, બીજું નહિ’ કહેતી શ્રદ્ધાએ તેમને ટકાવ્યા અને સફળતાના શિખરે પહોંચાડ્યા. શ્રી રામકૃષ્ણને જ્યારે પૂછવામાં આવ્યું કે અંધશ્રદ્ધા ખોટી વસ્તુ નથી ત્યારે તેમણે એમ કહ્યું કે એક જ શ્રદ્ધા રાખવા જેવી શ્રદ્ધા છે, શ્રદ્ધાને આંખો હોતી નથી. શ્રી અરવિન્દ કહે છે કે શ્રદ્ધા ક્યાંતો અંધ હોય, અને જો અંધ ન હોય તો તે શ્રદ્ધા નથી, બીજું કંઈક છે. બીજું કંઈ એટલે ? (૧) **reasoned inference**—તર્કબદ્ધ અનુમાન. દા.ત. પર્વતઃ વહ્નિમાન્ ધૂમાત્ । સામે પર્વતને જોઈને કોઈ અનુમાન કરે છે ‘પર્વત પર અગ્નિ (વહ્નિઃ) હોવો જોઈએ.’ કેમ ? ધૂમાડો

નીકળી રહ્યો છે તેથી. અહીં અગ્નિનું જે જ્ઞાન થયું તે તર્કબદ્ધ અનુમાનથી થયું. (૨) **proved conviction**—સાબિત કરાયેલી ખાતરી, દા.ત. ત્રિકોણના ત્રણ ખૂણાનો સરવાળો ૧૮૦ છે. આની આપણને ખાતરી છે, કેમકે ગણિતમાં એની સાબિતી આપવામાં આવેલી છે. (૩) **ascertained knowledge**—નિશ્ચિતતાપૂર્વક શોધી કાઢવામાં આવેલું જ્ઞાન. જાતભાતનાં સાધનો દ્વારા કોઈ વસ્તુ કે બાબત વિશે ‘આ આમ જ છે’ એમ નિશ્ચિતરૂપે શોધી કાઢવું, જાણવું તે. આ ત્રણમાંનું કંઈ જ શ્રદ્ધા નથી. શ્રદ્ધાને કોઈ ટેકો હોતો નથી, કશાયનું સમર્થન હોતું નથી, અને બીજી બાજુ પુષ્કળ વિરોધો-અવરોધો હોય છે. ‘ઈશ્વર છે, તેઓ એકમાત્ર પ્રાપ્તવ્ય છે’ એવી શ્રદ્ધાથી સાધક જ્યારે સાધના શરૂ કરે છે ત્યારે અને ત્યાર પછી ઘણા લાંબા સમય સુધી એ શ્રદ્ધા અનુભૂતિ કે બીજા કશાયના સમર્થન વિનાની સાવ એકલી-અટૂલી હોય છે. ગાંધીજીએ એકવાર એવા મતલબનું કહ્યું હતું કે જગતના બધા બુદ્ધિમાનો મારી સમક્ષ એમ સિદ્ધ કરી દે કે ભગવાન નથી, તો પણ હું માનીશ, શ્રદ્ધા રાખીશ કે ભગવાન છે. શ્રદ્ધા આ છે અને માટે તેને અંધ કહેવામાં આવી છે.

Faith is soul's witness. witness શબ્દના બે અર્થ થાય છે—સાક્ષી અને પુરાવો. આ વાક્યમાં આપણે ‘પુરાવો’ અર્થ લઈશું. હૃદયમાં રહેલી દિવ્યતા માટે અહીં ત્રણ શબ્દો વપરાયા છે—**soul, something, knower.** શ્રદ્ધા હૃદયમાં રહેલી દિવ્યતાનો, જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્માનો પુરાવો

છે. આ આત્માનો સાધકે હજુ પોતાની ચેતનામાં સાક્ષાત્કાર નથી કર્યો, તે હજુ પ્રાપ્ત નથી થયો, તેનો હજુ અવિભાવ નથી થયો; હવે ચેતનામાં સૌથી ઊંડે હૃદયમાં રહેલા જ્ઞાતા માટે, જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા માટે જે જ્ઞાન છે તે જ જ્ઞાન પ્રમાણમાં ઓછી ઊંડી એવી મનબુદ્ધિ અને પ્રાણની ચેતના માટે શ્રદ્ધારૂપે હોય છે. એ શ્રદ્ધાનું સ્વરૂપ કંઈક આવું હોય છે : આ હૃદયના ગભારામાં આત્મારૂપે રહેલી દિવ્યતા જ સત્ય વસ્તુ છે, તે જ સૌથી વધુ ખોજવા જેવી છે, તેની જ ઉપલબ્ધિ કરવા જેવી છે, પછી ભલે આવું માનવા માટે નિર્દેશ કરતું કોઈ ચિહ્ન કે નિશાની પ્રાપ્ત થતી ન હોય. કેટલીક વાર તો એવું બને છે કે આવી શ્રદ્ધા રાખવા માટે મનબુદ્ધિમાં કોઈ દૃઢમૂળ માન્યતા કે પ્રતીતિ કે ખાતરી હોતી નથી, એટલું જ નહિ પણ ભરપૂર શંકાઓ હોય છે અને પ્રાણને ઈચ્છાઓ વગેરેમાં રાચવું હોવાને કારણે તે શ્રદ્ધા રાખવાની ના પાડે છે અને વિદ્રોહ કરે છે. આવી વિપરીતતામાં પણ પેલી શ્રદ્ધા અકબંધ ટકી રહે છે, કેમ કે તે જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મામાંથી આવતી હોવાથી તેના ગર્ભમાં ‘આ જ, બીજું નહિ જ’ એ જ્ઞાન મજબૂત રીતે જામેલું હોય છે. બાકી તો યોગાભ્યાસ કરનાર દરેકને તેની સાધનામાં એવા ગાળા, કેટલીક વાર તો ઘણા લાંબા ગાળા આવતા જ હોય છે જ્યારે તેની ચેતનામાં ધોર હતાશા વ્યાપી જાય છે; કેમકે આપણે આગળ જોયું છે તેમ તેની અભીપ્સામાં ઈચ્છાનું—નક્કર અનુભૂતિ વગરની ઈચ્છાનું—મિશ્રણ થયેલું હોય છે જે ન સંતોષાતાં હતાશા જન્મે છે. એવી જ રીતે સાધકની ચેતનાને નિષ્ફળતાનો ભાવ, ‘હું યોગમાં

નિષ્ફળ ગયો છું' એવો ભાવ ઘેરી વળે છે, અને તે પણ સફળતાની, ઝડપી સફળતાની ઈચ્છાનું જ પરિણામ હોય છે. કેટલીક વાર અમુક ઈચ્છા કે ઈચ્છાઓ ન સંતોષાવાને કારણે મનબુદ્ધિમાં **disbelief** અશ્રદ્ધા જાગે છે. જો કે તે વખતે પણ ચેતનાના છેક ઊંડાણમાં રહેલી પેલી ઉપર કહેલી સાચી શ્રદ્ધા ભલે ઢંકાયેલી પણ અકબંધ રહે છે અને સાધકના પોતાનામાં આ બધો અંધકાર હોવા છતાં સાધકને ટકાવી રાખે છે. કેમ કે એ આંતરતર શ્રદ્ધાને એમ લાગે છે, ના, એ જાણે છે કે પ્રમાણમાં બહારની ચેતનામાં અત્યારે ભલે અંધકાર વ્યાપ્યો હોય તેમ છતાં જેની ખોજ ચાલી રહી છે તે સત્ય છે અને આ ખોજ કરવી અને ચાલુ રાખવી એ જ સાચું છે. યોગમાં આ છે પાયાની શ્રદ્ધા જે આત્મામાં અધિષ્ઠિત સહજ રીતે, સ્વભાવથી જ રહેલી હોય છે : ભગવાનનું અસ્તિત્વ છે. તે એક જ વસ્તુ એવી છે જેની ખોજ કરવી જોઈએ. તેની સરખામણીમાં જીવનમાં બીજું કશું જ મેળવવા જેવું નથી—પદ, પ્રતિષ્ઠા, પૈસો, પુરુષ, સ્ત્રી, સંતાન કંઈ જ નહિ. જો અને જ્યાં સુધી કોઈ પણ વ્યક્તિમાં આ શ્રદ્ધા હોય તો અને ત્યાં સુધી આધ્યાત્મિક જીવન જીવવા માટે નિશ્ચિતરૂપે તેનું નિર્માણ થયેલું છે. ભલેને તેની પ્રકૃતિમાં વિઘ્નો ભરપૂર ભર્યા હોય, ભલેને તેની પ્રકૃતિ ઈન્કારો (ઈશ્વર નથી, આ માર્ગે જવું યોગ્ય નથી વગેરે)થી ખીચોખીચ ભરેલી હોય, ભલેને તેને અંદરની અને બહારની ઢગલાબંધ મુશ્કેલીઓ નડતી હોય, ભલેને તેને એ મુશ્કેલીઓ સામે વર્ષોનાં વર્ષો સુધી સંઘર્ષ ખેલવો પડે તેમ હોય તેમ છતાં આધ્યાત્મિક જીવન જીવવા માટે તેની

પસંદગી થઈ ચૂકી છે એમ ચોક્કસ કહી શકાય.

શ્રદ્ધા અને બુદ્ધિ હંમેશાં સામસામા છેડે, વિરોધી હોય એ અનિવાર્ય નથી. શ્રદ્ધા સામાન્ય બુદ્ધિ (**common sense**) સાથે, તર્ક સાથે સુસંગત હોઈ શકે. એવી શ્રદ્ધા સભાનતાપૂર્વક, પ્રયત્નપૂર્વક વિકસાવી પણ શકાય અને વિકસાવવી જોઈએ. જેમકે, ભગવાન છે અને તેમણે મને આ સાધનામાર્ગ પર બોલાવ્યો છે એ દેખીતું છે. આટલી થઈ શ્રદ્ધા. હવે તેને સુસંગત તર્ક : આમ છે તો પછી સાધનામાર્ગ પર આગળ કેવી રીતે વધવું એ વિશે તેમનું માર્ગદર્શન હોવું જ જોઈએ. ભલે એ માર્ગદર્શન અત્યારે આદેશરૂપે સીધું નથી, પણ અશુદ્ધ પ્રકૃતિના પડદા પાછળથી તેઓ મને દોરવણી આપે જ અને એ પડદો સાધનાના બળે જેમ જેમ ઝીણો થતો જશે તેમ તેમ એ પડદાની આરપારથી મને વધુ ને વધુ સીધી દોરવણી મળશે જ. મારી આંતર-બાહ્ય મુશ્કેલીઓ ગમે તેટલી હશે તેમ છતાં તે બધી પાર કરીને હું ધ્યેય સુધી પહોંચીશ જ, પ્રભુને પામીશ જ. નિષ્ફળતાનું સૂચન કરતા વિરોધી શક્તિઓના અવાજોને હું નહિ સાંભળું. એ જ રીતે પ્રાણ પણ પોતાની અધીરાઈ અને ઉતાવળને કારણે, વિરોધી શક્તિઓના નિષ્ફળતાના સૂચનોના જે પડદા પાડે છે, તેમને પણ હું નહિ સાંભળું. મારી અત્યંત અશુદ્ધ પ્રકૃતિને કારણે મારી આંતરિક મુશ્કેલીઓ ભલે ગમે તેટલી મોટી હોય, તેમ છતાં હું ક્યારેય એમ નહિ માનું કે મને સફળતા નહિ મળે. કેમકે મને ખબર છે કે પ્રકૃતિ કરતાં તેના સ્વામી પરમાત્મા અનંતગણા શક્તિશાળી છે અને તેમની મને સહાય છે. હું એવું પણ નહિ

માનું કે પરમાત્માએ હજુ સુધી દર્શન નથી દીધાં તેથી તેઓ હવે ક્યારેય દર્શન નહિ દે. કેમકે મને ખબર જ છે કે તેમને તો દર્શન દેવાં જ છે, પરંતુ મારી તૈયારી ઓછી પડે છે, તેથી હું વધુ તીવ્રતાથી સાધના કરીશ. પોતાની સમક્ષ મહાન અને મુશ્કેલ ધ્યેય રાખનારા દરેક જે વલણ લે છે તે હું પણ લઈશ: ‘જ્યાં સુધી સફળતા નહિ મળે ત્યાં સુધી હું મંડ્યો રહીશ, ભલેને મુશ્કેલીઓના પહાડ પાર કરવાના હોય.’ હું ભગવાનમાં શ્રદ્ધા રાખું છું તેથી આમાં આટલું ઊમેરીશ : ‘ભગવાન છે, ભગવાન માટેની મારી ખોજ નિષ્ફળ જઈ શકે જ નહિ. જ્યાં સુધી હું ભગવાનને પામું નહિ ત્યાં સુધી મારે જે કશાયમાંથી પસાર થવાનું હશે તે બધામાંથી હું પસાર થઈશ.’

સાધકે પોતાની જાતને કહેવું જોઈએ, ‘મારે કેવળ ભગવાન જ જોઈએ છે તેથી મારી સફળતા નિશ્ચિત છે. મારે એમના ઉપર પૂરો વિશ્વાસ રાખી આગળ વધવાનું છે. પ્રભુનો પોતાનો જ હાથ તેમની પોતાની રીતે અને તેમના પોતાના સમયે છૂપી રીતે મને તેમની પાસે દોરી લઈ જશે.’ સાધકે આને પોતાનો નિત્યનો મંત્ર બનાવી દેવો જોઈએ. આ નિત્યમંત્ર ઉપર સહેજ વિચાર કરીએ. ‘કેવળ’ વિશેષણ ખૂબ જ મહત્ત્વનું છે. મોટા ભાગના ક્રિસ્તાઓમાં વ્યક્તિને કેવળ ભગવાન નથી જોઈતા, ભગવાન સિવાય બીજું ઘણું બધું જોઈતું હોય છે. ભગવાન નહિ મળવાનું કદાચ આ સૌથી મોટું કારણ છે. પરંતુ એકમાત્ર ભગવાનની અભીપ્સા કરનારને ભગવાન એટલા માટે મળે છે કે તેની સાધના તેણે કેવળ સ્વપુરુષાર્થથી નથી કરવાની, લગભગ શરૂઆતથી જ સર્વજ્ઞ, સર્વશક્તિમાન પરમાત્માની તેને દોરવણી અને સક્રિય સહાય હોય જ છે, અને અમુક તબક્કા પછી તો

જૂન : ૨૦૨૧

૩૫

પ્રભુ સાધનાનાં સૂત્રો પોતાના હાથમાં લઈ લે છે અને તેઓ પોતે જ તેને સાક્ષાત્કાર આપે છે. પૈસા વગેરે બીજી કોઈ પણ વસ્તુની ઈચ્છા કરવામાં આવે ત્યારે ઈચ્છિત વસ્તુ તરફથી કોઈ સહાય મળતી નથી, વ્યક્તિએ સ્વપુરુષાર્થ ઉપર જ આધાર રાખવો પડતો હોય છે. સાધકે પૂર્ણ ભરોસો-વિશ્વાસ રાખવાનો છે. ‘પ્રભુની સહાય મળવાની જ છે’ એવી નિશ્ચિત અપેક્ષા એ ભરોસો છે, અને તેમાંથી આવતો સલામતીનો ભાવ એ વિશ્વાસ છે. પ્રભુ સાધકને સાધનામાર્ગે અગ્રેસર કરે છે ત્યારે દર્શન નથી દેતા, દેખાતા નથી, છતાં સાધકને પોતાની અંદર પ્રતીતિ તો કરાવતા જ રહે છે કે તેઓ સહાય કરી જ રહ્યા છે. તેથી ‘છૂપી રીતે’ શબ્દો વાપરવામાં આવ્યા છે. ઘણી બધી વાર માણસ સામાન્ય જીવન જીવતો હોય ત્યારે તેણે પોતાને અનુકૂળ આવે એવી આસપાસની પરિસ્થિતિનું નિર્માણ કરેલું હોય છે. સાધના શરૂ કર્યા પછી પણ એ અનુકૂળતા એવી જ રહેવા દઈને પ્રભુ તેને સાધનામાર્ગે આગળ લઈ જાય એવી જાણે-અજાણે તેની અપેક્ષા હોય છે-એટલે કે તેની પોતાની રીતે. આ ખોટો અભિગમ છે. પ્રભુ તેમની પોતાની રીતે તેને લઈ જાય એ માટે તેણે પૂરેપૂરા તૈયાર રહેવું જોઈએ, પછી ભલે તેમાં તેની બધી અનુકૂળતાઓ છિનવાઈ જાય. તેમણે કહ્યું છે ને કે તસ્ય સર્વે હરામ્યહમ્ — ‘તેનું બધું હું હરી લઉં છું.’ વળી સાધકના પ્રાણમાં, તેના ઈચ્છાપ્રધાન સત્ (desire-being)માં ઘણી વાર ખૂબ અધીરાઈ અને ઉતાવળ પડેલી હોય છે. તેને કારણે ‘આટલા સમયમાં મને સાક્ષાત્કાર થવો જ જોઈએ’ એવો સમયની બાબતે તે આગ્રહ રાખે છે. આ અભિગમ પણ બરાબર નથી. સાધકની પ્રકૃતિમાં કેટલું કામ કરવાનું બાકી છે અને તેને માટે કેટલો

૩૬

અધ્યાત્મ

સમય લાગશે એ અંતર્યામી સર્વજ્ઞ પ્રભુને બરાબર ખબર હોય છે અને તે મુજબ યોગ્ય સમયે તેઓ સાક્ષાત્કાર આપતા હોય છે, તેથી સાધકે સમયની બાબતે પણ કોઈ આગ્રહ રાખવો જોઈએ નહિ અને તેમના શાણપણમાં પૂરો ભરોસો રાખી ધીરજપૂર્વક રાહ જોવી જોઈએ. શ્રી અરવિન્દ આગળ કહે છે કે સાધકને શંકા કરવી જ હોય તો તે બીજી કોઈ પણ બાબતે શંકા કરી શકે છે, પણ જે કેવળ ભગવાનને ઈચ્છે છે તે ભગવાનને પામશે જ એ એક નિશ્ચિતતા છે, અને બે ને બે ચાર થાય છે તેનાથી પણ વધુ નિશ્ચિત છે, તેથી એ બાબતે તેણે કોઈ શંકા કરવી જોઈએ નહિ. દેખીતું છે કે ઉપર ‘ઈચ્છે છે’નો અર્થ ‘અભીપ્સા રાખે છે’ એમ અભિપ્રેત છે. શ્રી અરવિન્દે ઉપર ફરી એકવાર ‘કેવળ’ શબ્દ વાપર્યો છે, કેવળ એકમાત્ર ભગવાનની ઈચ્છા, અભીપ્સા. આગળ આપણે જોયું જ છે કે લોકોને ભગવાન સિવાયની પણ બીજી ઘણી બધી વસ્તુઓની ઈચ્છા હોવાને કારણે ભગવાન મળતા નથી. અહીં એક વાત સહેજે સ્પષ્ટ કરી લઈએ. માનો કે કોઈને ભગવાન સિવાયની પણ બીજી વસ્તુઓની ઈચ્છા છે. તે આ જાણે છે, આનાથી સભાન છે. પરંતુ એ ઈચ્છાઓનું જોશ એટલું છે કે તેમને ઈન્કારી શકતો નથી, તેમની આગળ લાચાર થઈ જાય છે. આનો શો ઉપાય ? તેણે પોતાની અંદર નિષ્કામતા માટેની અભીપ્સા તીવ્ર કરવાની અને તે માટે માતાજીને પ્રાર્થના કરવાની. જો તેની અભીપ્સા-પ્રાર્થનામાં અંતરની સચ્ચાઈ હશે, પૂરતી તીવ્રતા હશે, સાતત્ય હશે અને લાંબો સમય રાહ જોવાની તૈયારી હશે તો નિશ્ચિતરૂપે ઈચ્છાઓનું જોશ તૂટશે અને અંતે નિષ્કામતા પ્રાપ્ત થશે, અને એકમાત્ર પ્રભુની અભીપ્સા જ બાકી રહેશે, અને તેથી અંતે પ્રભુ પ્રાપ્ત થશે. શ્રી અરવિન્દ કહે છે કે

જૂન : ૨૦૨૧

૩૭

‘કેવળ પ્રભુની અભીપ્સા કરનારને પ્રભુ મળે જ છે’ એ શ્રદ્ધા દરેક સાધકે પોતાના હૃદયના ગભારામાં જતનથી સાચવી રાખવી જોઈએ. કેમ કે આ શ્રદ્ધા સાધકને જબરજસ્ત આત્મબળ આપે છે. સાધક સાધનામાર્ગે ચાલતો હોય ત્યારે તેનાથી કોઈ ભૂલ થઈ જાય, કોઈ ખોટું વલણ લેવાઈ જાય ત્યારે તેને ઠોકર લાગે છે; સ્વજનો, શત્રુઓ કે પ્રતિકૂળ દૈવ આદિ તેને આઘાત આપે છે; જાતભાતનાં કારણોસર તેને અગ્નિપરીક્ષામાંથી પસાર થવું પડે છે. એવે વખતે હૃદયમાં સાચવેલી આ શ્રદ્ધા સાધકને દરેક ઠોકર, આઘાત કે અગ્નિપરીક્ષા વખતે અંદરથી ટેકો આપે છે, ધારણ કરી રાખે છે, ટકાવી રાખે છે; કેમકે તેને શ્રદ્ધાજન્ય ખાતરી હોય છે કે બહારની કે અંદરની ગમે તેવી વિપરીતતાઓ છતાં તેને પ્રભુ મળવાના જ છે. પરંતુ ઘણા સાધકો વિપરીતતાઓમાં આવી શ્રદ્ધા રાખી શકતા નથી. તેનું કારણ છે **false ideas** — ખોટા વિચારો : માતાજીની મને સહાય નથી, તેમણે મને છોડી દીધો છે, મારામાં પાત્રતા નથી, ક્ષમતા નથી, હું યોગ છોડી દઉં કેમકે મને સફળતા નહિ મળે વગેરે. નકારાત્મકતાના આ કાળા ઓછાયા તેની મનબુદ્ધિ ઉપર પડ્યા જ કરે છે, સાધક તે પડવા દે છે, અને તેથી પેલી શ્રદ્ધા તેનામાં દૃઢમૂળ થતી નથી. સાધકે આ નકારાત્મક વિચારોને પાછા હડસેલી દેવાના છે, ઈન્કારી નાખવાના છે. તેમ કરવાથી મુશ્કેલીની કમર ભાંગી જશે અને શ્રદ્ધા દૃઢમૂળ બનશે.

હવે **Name** — નામ—માં શ્રદ્ધાની વાત છે. અહીં **N** કેપિટલ છે તેથી નામ દ્વારા પ્રભુનું નામ અભિપ્રેત છે એટલું જ નહિ પણ મોટા ભાગમાં મંત્રોમાં પ્રભુનું કે અવતારનું કોઈ ને કોઈ નામ આવતું હોવાને કારણે ‘નામ’ દ્વારા ‘મંત્ર’ અર્થ પણ

૩૮

અધ્યાત્મ

અભિપ્રેત છે. આગળ શ્રી અરવિન્દ Name or Mantra એમ કહે છે. હવે, શ્રદ્ધાથી નામજપ કરનાર કોઈ સાધકને નામની શક્તિ અને સંરક્ષણનો અનુભવ થયો છે તેની શ્રી અરવિન્દ વાત કરે છે. મંત્ર પરમાત્માનું શબ્દસ્વરૂપ છે. તેથી તે કોઈ ઋષિની ‘રચના’ નથી, ઋષિ તેને પોતાની ચેતનામાં આપો ને આપો પ્રકટ થયેલો જુવે છે, એટલે કે તે ઋષિનું ‘દર્શન’ છે. પરમાત્માનું તે શબ્દસ્વરૂપ હોવાને કારણે તેમાં તેમની દિવ્ય શક્તિ ભરપૂર ભરેલી હોય છે. શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુ કહે છે : નિજસર્વશક્તિઃ તત્રાર્પિતા — તે નામમાં, મંત્રમાં પ્રભુએ પોતાની સર્વ શક્તિ ભરી દીધી હોય છે. વળી ગુરુ જ્યારે શિષ્યને મંત્ર આપે છે ત્યારે પોતાની વિશિષ્ટ શક્તિ તેમાં ભરીને આપે છે. જેટલા જેટલા માણસો દ્વારા જેમ જેમ મંત્ર જપાતો જાય તેમ તેમ તેની શક્તિ, વારંવાર ઘૂંટાતા આયુર્વેદિક ઔષધની માફક, વધતી જ જતી હોય છે. આમ મંત્ર ત્રિવિધ શક્તિશાળી હોય છે. વળી મંત્રમાં રહેલી દિવ્ય શક્તિ શ્રદ્ધાથી જપ કરનાર ભક્તનું સંરક્ષણ કરે છે. શ્રી અરવિન્દ કહે છે કે કોઈ પણ વ્યક્તિ મંત્ર ઉપર આધાર રાખી પૂરી શ્રદ્ધાથી મંત્રનો જપ કરે તો તેને મંત્રની શક્તિ અને સંરક્ષણનો અનુભવ થાય જ છે.

કોઈપણ વ્યક્તિ હૃદયના ઊંડાણમાંથી પરમાત્માને સંરક્ષણ માટે પ્રાર્થના કરે, સાદ દે તો તે ક્યારેય નિષ્ફળ ન જાય, સંરક્ષણ મળે જ. બહારના સંજોગો ગમે તેટલા પ્રતિકૂળ હોય, ભારે નુકશાન પહોંચાડતા હોય, અરે, સર્વહર-બધું હરી લેનારા કેમ ન હોય, એનાથી સાધકની શ્રદ્ધા શિથિલ પડવી અથવા જવી જોઈએ નહિ. યોગમાં શ્રદ્ધા સૌથી વધુ મહત્વની અને પાયાની વસ્તુ છે જેના પર યોગઅધ્યાત્મની ઈમારત ખડી થાય છે અને

ટકી રહે છે. ગીતા કહે છે શ્રદ્ધાવાન્ લભતે—શ્રદ્ધાવાન પ્રાપ્ત કરે છે. શ્રી મોટાની પણ એવા મતલબની પ્રાર્થના છે કે આ અનંતની સુદીર્ઘ યાત્રામાં મારું શ્રદ્ધાનું ભાથું ક્યારેય ન ખૂટજો. આનું કારણ એ છે કે પંથ કાપવામાં અને ધ્યેયરૂપ પ્રભુ સુધી પહોંચવામાં શ્રદ્ધા જેટલું બળ આપે છે તેટલું બળ બીજું કશું જ આપી શકતું નથી. જ્ઞાન પાસે પોતાનું એક આગવું જબરજસ્ત બળ હોય છે, જ્ઞાનબળ — Knowledge is power. બીજું બળ છે તપશ્ચર્યાથી ઉદ્ભવતું તપોબળ જેની સહાય લઈને મહાન તપસ્વી વિશ્વામિત્રે અંતરીક્ષમાં બીજું વિશ્વ રચવાની શરૂઆત કરી હતી. જ્ઞાનબળ અને તપોબળ આટલાં બળવાન હોવા છતાં સાધકની સુદીર્ઘ સાધનાને ટકાવી રાખવામાં, તેનું ધારણ-પોષણ કરવામાં શ્રદ્ધાબળ જેટલાં સક્ષમ નથી. આ અનંતની યાત્રાના આરોહણમાં શ્રદ્ધારૂપી યાત્રાદંડ સૌથી વધુ મજબૂત દંડ છે.

સાધક ઉપર માતાજીનું સુરક્ષા છત્ર હોય જ છે અને તેઓ પ્રેમપૂર્વક તેની દેખભાળ રાખી જ રહ્યાં છે. સાધકે માત્ર તેમના પર આધાર રાખવાનો છે અને શ્રદ્ધા-અભીપ્સા-સમર્પણ દ્વારા પોતાની જાતને તેમના તરફ ખુલ્લી કરી દેવાની છે. જો સાધક આટલું કરશે તો માતાજીની પ્રેમાળ સુરક્ષા વિરોધી શક્તિઓના બધા જ હુમલાઓને ખાળી દેશે અને સાધકની યૌગિક ચેતનાનું ધારણ-પોષણ કરશે.

—શ્રી મકરન્દ બ્રહ્મા

(શ્રી અરવિન્દપત્રાવલી વિવરણ)

॥ જ્યોતિષશાસ્ત્ર વિશે ॥

પ્રશ્ન : જ્યોતિષશાસ્ત્ર વિશે આપનો શો અભિપ્રાય છે ?

ઉત્તર : અભિપ્રાય એટલે તમે શું કહેવા માગો છો ?

પ્રશ્ન : જ્યોતિષશાસ્ત્ર સાચું છે ?

ઉત્તર : મૂળભૂત રીતે બધાં શાસ્ત્રો સાચા છે, અથવા અમુક વાસ્તવિક નિયમો અથવા તો સિદ્ધાંતોના આધાર પર તૈયાર થયેલાં છે. તેવું જ જ્યોતિષશાસ્ત્ર વિશે સમજી લેવાનું છે. તે ખોટું નથી, પરંતુ સાચું છે. તેની પાછળ ચોક્કસ ધારાધોરણ છે, બંધારણ છે, ને ગણિત છે. તેના પર જેનો જેટલો કાબૂ હોય તેટલા પ્રમાણમાં તે તેમાં સિદ્ધહસ્ત બની શકે છે. માણસની પોતાની જ અંદર ત્રુટિ હોય તો તે જ્યોતિષશાસ્ત્રને મૂલવવામાં ભૂલ પણ કરે. તેથી આખું જ્યોતિષશાસ્ત્ર કાંઈ ખોટું બની નથી જતું.

પ્રશ્ન : જ્યોતિષશાસ્ત્રની જરૂર છે ખરી ?

ઉત્તર : તમારા માટે તેની જરૂર છે કે નહિ, અને છે તો કેટલા પ્રમાણમાં અથવા ક્યારે, તે તમારે નક્કી કરવાનું છે. તેનો આધાર તમારી રુચિ કે પ્રકૃતિ પર રહેશે. જો તમારી પ્રકૃતિ કુતૂહલપ્રધાન હોય અને ભૂત તથા ભાવિના ગર્ભમાં ડોકિયું કરવાનું તમને ગમતું હોય, એ માટેની તમને વિશેષ અભિરુચિ હોય, તો જ્યોતિષની જરૂર તમારા જીવનમાં સદાને માટે રહેવાની, તમે એના તરફ ખેંચાવાના, તમને એને માટે મીઠી મમતા કે લાગણી રહેવાની જ. પરંતુ જો તમને એવી સ્પૃહા કે

જૂન : ૨૦૨૧

૪૧

લાલસા નહિ હોય અને જે થઈ ગયું છે. થાય છે, ને થવાનું છે, તેથી તમે સંતુષ્ટ હશો, તો એની આવશ્યકતા તમારા જીવનમાં ભાગ્યે જ પડવાની. મતલબ કે જ્યાં સુધી જિજ્ઞાસા છે ત્યાં સુધી જ્યોતિષ પણ તમારે ને બીજાને માટે જ જીવતું રહેવાનું જો ભૂત-ભાવિને જાણવાની જિજ્ઞાસા કે અગમ ઘટનાઓના ભેદ ઉકેલવા માટેનું કુતૂહલ ના હોય, તો તો કોઈ પ્રશ્ન જ નથી. તો પછી કશું કહેવાનું જ નથી રહેતું. જ્યોતિષ સાચું છે કે ખોટું એ પ્રશ્ન જ તમારા માટે નહિ રહે એ સાચું હશે તો પણ શું ને સાચું નહિ હોય તો પણ શું ? તમારે માટે એ હકીકત ગૌણ બની જશે.

પ્રશ્ન : યોગની સાધનાની મદદથી ભૂત-ભાવિનું જ્ઞાન થાય છે ખરું ?

ઉત્તર : સાધના કરનાર યોગીની ઈચ્છા હોય તો જરૂર થઈ શકે છે એ વાત અક્ષરશઃ સાચી છે, અને શંકારહિત છે.

પ્રશ્ન : એવું જ્ઞાન કેવી રીતે થતું હશે ?

ઉત્તર : યોગની સાધનામાં વિકાસ કરનારો યોગી જ્યારે સમાધિ અવસ્થામાં પ્રવેશ કરે છે ને સમાધિ પર કાબૂ મેળવે છે, ત્યારે તેની અંદર અલૌકિક શક્તિનો ઉદય થાય છે, જે શક્તિ દ્વારા સમાધિની દશા દરમિયાન એ ઈચ્છાનુસાર જ્ઞાનની ઉપલબ્ધિ કરી શકે છે. એવો યોગી સત્યસંકલ્પ બની જાય છે. એટલે પોતાના જ સંકલ્પની પ્રતિક્રિયારૂપે ભૂત-ભાવિ કે વર્તમાનકાળના અથવા કોઈએ વ્યક્તિ કે વસ્તુના જ્ઞાનને મેળવી શકે છે. પછી તો જાગૃતિ દરમિયાન પણ એને માટે એવું જ્ઞાન સહજ બને છે.

૪૨

અધ્યાત્મ

પ્રશ્ન : એવા યોગી પુરુષો અત્યારે છે ખરા ? તેમનું દર્શન થઈ શકે ?

ઉત્તમ : કેમ નહિ ? અવશ્ય છે. તેમની કૃપાથી તેમનું દર્શન જરૂર થઈ શકે. ફક્ત તેને માટે પ્રામાણિક ઈચ્છા કે લગન જોઈએ. એ ઉપરાંત, તમે ધારો તો તમે પણ તેવા લોકોત્તર યોગી બની શકો. તમારી પોતાની અંદર પણ એવી શક્તિ છે. ફક્ત તે સુષુપ્ત અવસ્થામાં પડેલી છે અને તમને તેની માહિતી નથી એટલું જ. તેને જગાડો ને વિકસાવો તો જે ધારશો તે બધું જ કરી શકશો. આત્મિક વિકાસનો માર્ગ સૌ કોઈને માટે ઉઘાડો છે. સૌ તેનો લાભ નથી લેતાં એટલું જ.

—શ્રી યોગેશ્વરજી
(ઈશ્વરદર્શન)

॥ પૂર્ણાહુતિનું સંબોધન ॥

આવો મિત્રો ! બુદ્ધની પ્રતિમાને ત્રણ વાર પગે લાગો. ભગવાન બુદ્ધનો પાડ માનો કે શિબિરને અંતે આપણે પૂર્ણ સાક્ષાત્કાર નહિ તો સાધારણ જ્ઞાન તો પામ્યા ! અરે ! સાધારણ જ્ઞાન ભલે ના પામ્યા, આપણે સહુ સાજામાજા તો રહ્યા ને ! ધારોકે થોડાક માંદા પડ્યા તોય મરી ગયા નહિ ને ! હજી આપણે બધા જીવતા રહ્યા છીએ ને ? માટે આવો, આપણે બુદ્ધનો આભાર માનીએ.

(ઝેન કથા)

॥ સમર્પિતા ॥

આજથી આશરે પાંચેક વરસ પહેલાંની, ઈ.સ. ૧૯૭૦ની વાત છે. હિમાલયના સુંદર સુપ્રસિદ્ધ સ્થળ મસૂરીમાં એક દિવસ મારા પર એક અપરિચિત વ્યક્તિનો કાગળ આવ્યો. કાગળ ખૂબ જ ભાવપૂર્ણ ભાષામાં લખાયેલો અને ધાર્યા કરતાં ઘણો લાંબો હતો. એને રસપ્રદ કહેવો હોય તો પણ કહી શકાય. કાગળો તો મારા પર જુદી જુદી કેટલીય વ્યક્તિઓના આવ્યા કરે છે. પરંતુ એ કાગળ જરાક જુદી જાતનો ને વિલક્ષણ હતો. એનો અગત્યનો ટૂંકસાર નીચે પ્રમાણે હતો :

“મારો પત્ર વાંચીને તમને થોડીક નવાઈ લાગશે. તમે મને નથી ઓળખતા, મારા પ્રત્યક્ષ પરિચયમાં નથી આવ્યા, પરંતુ હું તમને ઓળખું છું. તમે આ વરસે અને એ પહેલાં પણ અહીં આવેલા ત્યારે મેં તમારા દર્શનનો લાભ લીધો છે.”

“મારા પૂજ્ય પિતાજી તમારા સંબંધી વારંવાર વાતો કરે છે. ગઈ કાલે એમણે લગભગ કલાક લગી વાતો કરી. એમને તમારે માટે ખૂબખૂબ માન છે. પુષ્કળ પ્રેમ તથા પૂજ્યભાવ છે, તમારી વિશેષતાની વાતો કરતાં એ થાકતા કે કંટાળતા નથી. એમને કદી તૃપ્તિ જ નથી થતી. એ પોતે પરમ જ્ઞાની, સાધક અને સાક્ષર છે એટલે તમને સારી રીતે સમજી શકે છે. મને પોતાને પણ કોણ જાણે કેમ કોઈ પૂર્વસંસ્કારોના પરિણામે તમારા પ્રત્યે અસાધારણ આકર્ષણ થયું છે. તમારું સુંદર સાધનાવિષયક અનુભવોનું પુસ્તક

‘શ્રેય અને સાધના’ વાંચ્યા પછી તો એ આકર્ષણ અનેકગણું વધી ગયું છે. મને થાય છે કે તમારા જેવા સદ્ગુરુને ચરણે બેસવાનું અને એમના સદ્દુપદેશ પ્રમાણે સાધના કરવાનું સદ્ભાગ્ય મળે તો કેવું સારું ? જીવનનું કલ્યાણ સહેલાઈથી થઈ શકે. મને પરમાત્માના સાક્ષાત્કારની અને એને માટેની આવશ્યક સાધનાની ઈચ્છા છે. ઘરમાં ને સંસારની પ્રવૃત્તિમાં મારું મન જરા પણ નથી લાગતું.”

“આ વરસે મેં એસ. એસ. સી. ની પરીક્ષા સેકન્ડ ક્લાસમાં પાસ કરી છે. મારા પૂજ્ય પિતાજીની ઈચ્છા મને આયુર્વેદના પાંચ વરસના અભ્યાસ માટે આયુર્વેદ કોલેજમાં દાખલ કરવાની છે પરંતુ મારું મન આગળ ભણવા માટે નથી માનતું. આગળ ભણવામાં જીવનનું કલ્યાણ નથી લાગતું. મારે તો એકાંતમાં રહીને સાધના દ્વારા પરમાત્માની કૃપા જ મેળવવી છે. મારા પિતાજીને કે ઘરના બીજા કોઈને આવી વાત કરું તો ગાંડપણમાં ખપાવે. એટલે એમને વાત નથી કરી. કરવાની જરૂર પણ નથી. મેં તમારી પાસે આવવાનો ને જીવનભર તમારી સેવા કરવાનો સંકલ્પ કર્યો છે. એ સંકલ્પમાં કશો ફેર નથી પડવાનો. મારી ઉંમર હાલ સોળ વરસની છે. મારું નામ સમર્પિતા. હું અહીંથી પંદર દિવસ પછી ૨૫ મી તારીખે દહેરાદૂન એકપ્રેસમાં નીકળીને ૨૭ મી તારીખે દહેરાદૂન ઉતરીશ ને રાતે મસુરી પહોંચીશ. મેં સફેદ સાડી ને સફેદ બ્લાઉઝ પહેર્યું હશે. ઉંમરના પ્રમાણમાં મારી ઊંચાઈ થોડી વધારે છે. રંગે સહેજ શ્યામ છું.

જૂન : ૨૦૨૧

૪૫

મને ઓળખી લેજો. તમારા ઉત્તરની-અનુકૂળ ઉત્તરની ૨૨ મી સુધી રાહ જોઈશ. સાથે મારી બેનપણીના સરનામાવાળું કવર મોકલ્યું છે.”

તમારી આજ્ઞાકારિણી શિષ્યા

સમર્પિતા

★

કાગળ વાંચીને મને અવનવી લાગણી થઈ આવી. એનો સારાંશ સ્પષ્ટ હતો. સમર્પિતાને મેં જોઈ નહોતી. એની પરોક્ષ ઓળખાણ પણ મને નહતી. એની નાની ઉંમરના પ્રમાણમાં એના લખાણમાં ભાષાની દૃષ્ટિએ અસાધારણતા હતી એ ચોક્કસ, પરંતુ એ લખાણ પ્રતીતિકર ના લાગ્યું એવી કેટલીય કોમળ કન્યાઓ અને એવા અનેક ઉછરતા યુવાનો એક અથવા બીજા કારણે ત્યાગી જીવનનાં સ્વપ્નાં સેવે છે તથા ઘર છોડીને નીકળી પડે છે. આ ઉદાહરણ પણ એવું જ હતું. મેં એને સંક્ષેપમાં છતાં નિશ્ચયાત્મક રીતે લખ્યું : “બેન, તમારો પત્ર મળ્યો. આનંદ થયો. આટલી નાની ઉંમરમાં પરમાત્મપ્રાપ્તિના અથવા આત્મકલ્યાણના આવા વિચારો આવે છે એ આવકારદાયક છે. પૂર્વના સારા સાનુકૂળ સંસ્કારો સિવાય આવું ભાગ્યે જ બની શકે. તો પણ તે તમે બાહ્ય ત્યાગના જે પંથે પ્રયાણ કરવા માગો છો તે બરાબર નથી. એવા ત્યાગ માટે મારાથી અનુમતિ નહિ આપી શકાય. ઘરને છોડીને અહીં કદાપિ ના આવશો. ઘર છોડીને અહીં આવવાથી લાભ નહિ થાય. આવશો તો તમારા પિતાજીને ખબર આપીને તમને તરત જ પાછાં મોકલવાં

૪૬

અધ્યાત્મ

પડશે. અહીં મારો કોઈ સ્વતંત્ર આશ્રમ નથી. હું માતાજી સાથે સંસ્થાની જગ્યામાં વાસ કરું છું. અહીં મારી સાથે તમારી કે કોઈની રહેવાની વ્યવસ્થા નથી. તમને નહિ રાખી શકું.”

“તમારા પિતાજીની સૂચનાનુસાર આયુર્વેદનો અભ્યાસ કરો તે જ બરાબર છે. એથી તમને લાભ થશે. એને લીધે ભવિષ્યમાં બીજાની સેવા કરી શકશો. અને અનેકના આશીર્વાદ મેળવશો. લગ્નજીવનમાં પ્રવેશવાની ઈચ્છા નહિ હોય તો પણ સ્વતંત્ર રીતે જીવવામાં અને આર્થિક રીતે પગભર થવામાં એ અભ્યાસ ઉપયોગી બનશે. માટે ક્ષણિક આવેશને વશ થઈને બહાર નીકળવાને બદલે કોલેજમાં દાખલ થાવ એ જ કલ્યાણકારક છે.”

“તમારી બેનપણી ગમે તેટલી સારી અથવા વિશ્વાસુ હોય તો પણ તમારા પિતાજીને ને ઘરના અન્ય સ્વજનોને ખબર ના પડે તેમ તેને સરનામે પત્રોત્તરોને મંગાવવાનું યોગ્ય નથી લાગતું. એનું પરિણામ કોઈ વાર ખૂબ જ પ્રતિકૂળ આવે એવો સંભવ છે. એથી એ સરનામે વધારે પત્રોત્તરો ના મંગાવશો.”

“અભ્યાસની સાથે સાથે સમય કાઢીને રોજ નિયમિત રીતે નામજપ, ધ્યાન, પ્રાર્થના, સદ્ગ્રંથોનું વાંચન-મનન કરવાનું ચાલુ રાખજો. એથી આત્મોન્નતિના માર્ગે આગળ વધવામાં મદદ મળશે. શિયાળામાં પ્રતિવર્ષની પેઠે રૂબરૂ એ બાજુએ આવવાનું થશે ત્યારે રૂબરૂ મળાશે.”

કાગળ સમર્પિતાની કલ્પનાની બહારનો હતો. એ તો

ગૃહત્યાગ માટે તૈયાર થઈને બેઠેલી. એણે એવું માનેલું કે એનો કાગળ વાંચીને હું એને સહર્ષ સત્વર બોલાવી લઈશ. પરંતુ એની માન્યતા મિથ્યા થઈ. એક કુમળી કળીને ખીલતાં પહેલાં કસમયે કરમાવા દેવાની મારી ઈચ્છા ન હતી. એવું અમાનવીય કૃત્ય મને પસંદ ન હતું. મને ખબર હતી કે એ બિનઅનુભવી કુમારીને, વણખીલેલી કુસુમકળીને મારો કાગળ કડવો લાગશે, કદાચ કુદારાઘાત જેવો કઠોર થઈ પડશે, તો પણ એના જીવનને ભળતા માર્ગે જતું બચાવવા માટે, એના વાસ્તવિકતા જીવનવિકાસનો મંગલમાર્ગ સૂચવ્યા સિવાય છૂટકો જ નહોતો, એવી રીતે મેં તો મારું પવિત્ર કર્તવ્ય જ બજાવેલું. ત્યાગનો માર્ગ ધાર્યા જેટલો સરળ નથી. એની કેડી કપરી અને કલેશમય છે. એ કેડી પર ચઢીને કલાંત બનેલી, કલેશ પામેલી, આડમાર્ગે અટવાઈ ગયેલી, જીવનને ખોઈ બેઠેલી, કેટલીય કુમારીઓને મેં જોઈ છે. આજે પણ જોઉં છું. ‘અતો ભ્રષ્ટ તતો ભ્રષ્ટ’ જેવી એ કુમારિકાઓ જેમતેમ કરીને જીવતી હોય છે. સમર્પિતાને હું એમાંની એક બનાવવા નહોતો માગતો. એટલા માટે મારે એને એવો અપ્રિય ઉત્તર આપવો પડ્યો. બીજો કોઈ વિકલ્પ જ નહોતો.

સમર્પિતા મારો પત્ર વાંચીને વિસ્મય પામી. વિચારમાં પડી. એ પત્ર એને અતિશય અળખામણો લાગ્યો. પરંતુ એની આગળ પણ બીજો વિકલ્પ ક્યાં હતો ? અઠવાડિયા પછી એનો કાગળ આવ્યો. એનો ભાવાર્થ આવો હતો : “તમારા પત્રથી મને દુઃખ થયું છે. મારી ચિંતા તથા વેદના વધી પડી છે. મેં તો કેવી કેવી

આશા રાખેલી ને કેવાં સ્વપ્નાં સેવેલાં. મારી બેનપણીના સંપૂર્ણ સહયોગથી, ઘરના કોઈને ગંધ આવે નહિ એવી રીતે ઘરત્યાગની ગુમ યોજના બનાવેલી. એ સૌની ઉપર પાણી ફરી વળ્યું. મને અસાધારણ આઘાત લાગ્યો.”

“તમે મને જોઈ નથી નહિ તો તમારા અભિપ્રાયમાં ફેર પડત. તને મને સંપૂર્ણપણે ના સમજી શક્યા. હવે મારે શું કરવું ? આ બાજુ નર્મદાકિનારે એક આશ્રમ છે. ત્યાં જઈ તો કેમ ? હિમાલયમાં મારે લાયક કોઈ બીજો આશ્રમ, કોઈક બીજું અનુકૂળ સ્થાન હોય તો સૂચવશો ? ત્યાં રહીને મારે આત્મકલ્યાણ કરવું છે.”

“મેં એના પત્રના પ્રત્યુત્તરમાં જણાવ્યું : તમારું આત્મકલ્યાણ ત્યાં રહીને આગળ અભ્યાસ કરવામાં ને બનતી સાધનાનો આશ્રય લેવામાં રહેવું છે. ચંચળતાને કાઢી નાખો. નર્મદાકિનારે કે બીજે ક્યાંય જવાનું બરાબર નથી. ત્યાં જવાથી લાભ નહિ થાય. આ બાજુ હિમાલયમાં તમારે માટે કોઈ અનુકૂળ આશ્રમ હોય તો તેનો મને ખ્યાલ નથી. સાહસ કરીને નીકળશો નહિ. પાછળથી પસ્તાવું પડે એવું ખોટું પગલું ના ભરશો.”

એ અભિપ્રાયથી એને આનંદાનુભવ ના થાય એ સ્વાભાવિક હતું. તો પણ મારે એવો અભિપ્રાય આપ્યા સિવાય છૂટકો જ નહોતો. એ અભિપ્રાય પછી એણે લખ્યું : “મારું નસીબ ફૂટલું લાગે છે. હું તો તમારી સેવામાં રહીને આત્મસાક્ષાત્કાર કરવાનાં સ્વપ્નાં સેવતી’તી. પરંતુ તમે મારો સ્વીકાર કરવા તૈયાર નથી એટલે તમને ગુરુ તરીકે માનીને હવે અહીં રહીને આગળ

અભ્યાસ કરીશ અને આધ્યાત્મિક સાધનાના માર્ગે પણ આગળ વધીશ.”

મેં એના નિર્ણયને વધાવી લીધો. એને માટે અભિનંદન આપ્યાં ને જણાવ્યું કે “આ મારો છેલ્લો પત્ર છે. આ સરનામે વધારે પત્ર લખવાની આવશ્યકતા નથી. જે કહેવાનું હતું તે મેં કહી દીધું છે.”

મારા ગુજરાતના પ્રવાસ દરમિયાન સમર્પિતાનો મેળાપ થયો. એ આયુર્વેદ કોલેજમાં અભ્યાસ કરતી. ત્યાગમય જીવનનું એનું આકર્ષણ હજુ મટ્યું નહોતું. એક વાર તો આપઘાત કરવાનો દિવસ ને સમય પણ નક્કી કર્યો. એ સમય વીતી ગયો. અને એણે મારી મુલાકાત લીધી ત્યારે મેં એને જણાવ્યું કે આપઘાત કરવાનું કામ એટલું સહેલું નથી. માનવજીવન મહામૂલ્યવાન, દેવોને પણ દુર્લભ છે. એનો સદુપયોગ કરવો જોઈએ.

આયુર્વેદનો પાંચ વરસનો અભ્યાસક્રમ એણે પૂરો કર્યો છે. હવે એ થોડીક તાલીમ લેશે ને પછી પ્રેક્ટિસ કરશે. એની સેવાનો અનેકને લાભ મળશે. સાધના તો જેમ ચાલે છે તેમ ચાલ્યા કરશે. એ તો એના જીવનનું અભિન્ન અંગ બની રહેશે. એના સમાચાર સાંભળીને મને એટલો સંતોષ થાય છે કે અણીના વખતે એક ઉછરતા આશાસ્પદ જીવનને મેં ઉચિત માર્ગદર્શન આપીને ઉગારી દીધું.

—શ્રી યોગેશ્વરજી
(સંતસૌરભ)

॥ મારું સ્વર્ગારોહણ છે રૂડું કે વૈકુંઠ નહિ રે આવું ॥

‘સ્વર્ગારોહણ’ અનેરી આનંદભૂમિ છે, એ તો ગોપાલભૂમિ છે. અહીં આવનાર સહુના આશરાની ભૂમિ છે. “હાશ”નો એવો ઓટલો છે કે જો “આશ” લઈને આવો તે પામો જ..અધૂરપને મધુરપમાં ફેરવે તેવી આ ભૂમિ પૂર્ણતાની પાવનભૂમિ છે. આપણી મુસીબતોની ચિંતા એના શિરે લઈ લે ને સઘળી વિટંબણાઓનો વીંટો વાળી દે તેવી આ આનંદભૂમિ સંતસૌરભની સુવાસથી તરબતર છે. એટલે જ,

‘મારું સ્વર્ગારોહણ છે રૂડું કે વૈકુંઠ નહિ રે આવું...’

શ્વેતવસ્ત્રધારિણી, મનમોહિની પૂ.‘મા’ જ્યાં બિરાજમાન છે એવી આ ભૂમિમાં વહાલની વેણુ એવી વાગે કે સઘળું ભૂલીને મીઠા નાદમાં તન્મય બની જવાય. પૂર્ણબ્રહ્મને પણ વિરામ લેવાનું મન થાય તેવી આ તપોભૂમિ છે. અહીં સાધનાનું નવનીત છે. અહીં પવિત્રતાનો પુંજ છે. ભક્તિરસ..હરિરસ તો એવો કે જીવનમુક્તિનું રહસ્ય પામી જવાય એટલે જ,

‘મારું સ્વર્ગારોહણ છે રૂડું કે વૈકુંઠ નહિ રે આવું...’

પૂ.શ્રી પ્રભુના પાવન પગલાં જ્યાં પડ્યાં તે પવિત્ર પુણ્યોદય ભૂમિને દેવભૂમિમાં..તપોભૂમિમાં પરિવર્તિત કરવા પૂ.માએ પુરુષાર્થ અને પરિશ્રમના બળથી સાધનારૂપી કલ્પવૃક્ષ બનાવ્યું છે. સાધના અને સત્કર્મની ખેતીમાંથી વસંતભૂમિ બનેલી આ ભૂમિ હરહંમેશાં નવપલ્લવિત જ રહે છે. એટલે જ,

‘મારું સ્વર્ગારોહણ છે રૂડું કે વૈકુંઠ નહિ રે આવું.’

આ વસંતભૂમિમાં આબાલવૃદ્ધ સહુ પ્રસન્નતાની પ્રસાદી પામતાં જ રહે છે. તપસ્વિની ‘મા’ ત્રિપુરાસુંદરીનું ઘેઘુર કલ્પવૃક્ષ સૌના તમ હૃદયને તૃપ્ત કરનારું છે. સાધના તથા તપ, પ્રેમ અને સત્કર્મોનું આ નયનરમ્ય દર્શન કરી કૃતાર્થ થઈ જવાય

તેવી આ ભૂમિ દેવોને પણ દુર્લભ એવી દેવભૂમિ છે. એટલે જ,
‘મારું સ્વર્ગારોહણ છે રૂડું કે વૈકુંઠ નહિ રે આવું...’

જ્યાં બારેમાસ સત્કર્મોની બંસી વાગે છે, જ્યાં હરપળ ઊર્ધ્વગતિનાં ગુંજન ગુંજે છે, જ્યાં પ્રેમની પુષ્પવાટિકાની સુગંધ ચોતરફ પ્રસરે છે. એવી આ કુંજગલીમાં મનોહારી પૂ.‘મા’ના પાવન પ્રેમની વર્ષાના પ્રેમાલેપથી સંતમ કરી, શાતા ધરનારી મહાઔષધિ છે. એટલે જ,

‘મારું સ્વર્ગારોહણ છે રૂડું કે વૈકુંઠ નહિ રે આવું...’

અહીં માત્ર એક સુદામા નહિ પણ આવનાર પ્રત્યેકની અંતર્વ્યથા-આંતરવેદના જાણી જતાં પૂ.‘મા’ સહુના હૃદયને સાંત્વના ને સ્નેહાશિષ ધરે છે. એક કુબ્જાના બાલ્ય સૌંદર્યને નહિ પણ દરેકના આંતરિક સૌંદર્યને જાગૃત ને ઉજાગર કરે છે. શામળિયારૂપ પૂ.‘મા’ની આ ‘પેઢી’ તો એવી કે કેટલાયની હૂંડી સ્વીકારી તેનો તો કોઈ હિસાબ જ નથી. ગોકુલના ગોવર્ધન પર્વતની જેમ પ્રત્યેક જીવનો ગોવર્ધન પર્વત ઉચક્યો છે. સંનિધિસુખની હેલી તો એવી કે એ ઝરમરતા રસમાંથી બહાર આવવાનું મન જ ના થાય. નખશિખ પાવન-પવિત્ર-પ્રેમાળ-પૂર્ણ એવા આ ‘મા’ના સ્વર્ગદ્વારે ઉદાસીને જાકારો ને આનંદને આવકાર છે. એટલે જ,

‘મારું સ્વર્ગારોહણ છે રૂડું કે વૈકુંઠ નહિ રે આવું...’

અહીં ‘મા’ના પ્રેમની અસીમતા છે, કરુણાની દૈવીકૃપા છે, પવિત્રતાનો મંગલ પમરાટ છે, સંયમની સુવાસ છે, જપયજ્ઞનો જંગમ નાદ છે, નિર્જળાવ્રતની નિરાળી હરિયાળી છે, પ્રણામભક્તિની અનેરી પ્રણાલી છે, મૌનવ્રતની મીઠાશ છે, ગુરુભક્તિની અનેરી પગદંડી છે—એવું આ “મા-પ્રભુ”નું સ્વર્ગારોહણ એવું રૂડું છે...એટલે જ વૈકુંઠ નહિ રે આવું.

—શ્રી નિશા પંડ્યા

॥ અંતરના અનુરાગ ભરેલા ॥

અંતરના અનુરાગ ભરેલાં,
ગીત ગૌરવે બધાં મઢેલાં,
સ્નેહસુવાસે છેક છલેલાં,
અર્પુ છું તમને !
અમૃતમય ને જીવનધન છે,
પ્રાણ ખરેખર મારે મન છે,
તમારી જ પૂજાનાં ફળ છે,
અર્પુ છું તમને !
એક તમારે કાજે પ્રકટ્યાં,
મોહાઈ ક્યાંયે ના અટક્યાં,
તમારાં જ ચરણોમાં હરખ્યાં,
અર્પુ છું તમને !
પૂજાની સામગ્રી સારી,
ભલે ન હો કવિતા કેં ન્યારી,
ભાવભરી ભાષા છે ભારી,
અર્પુ છું તમને !
બદલામાં શું તમે આપશો ?
કૃપા કરીને કષ્ટ કાપશો ?
સદાકાજ સહવાસ આપશો,
દર્શન આપીને ?

જૂન : ૨૦૨૧

પાગલ કરે પ્રાર્થના આજે,
શિશુને તો સુખ ધરવું છાજે,
આવો અમીભરેલ અવાજે,
અંતર એ જાણે.
અંતરના અનુરાગભરેલાં,
ગીત ગૌરવે બધાં મઢેલાં,
સ્નેહસુવાસે છેક છલેલાં.
અર્પુ છું તમને !

—શ્રી યોગેશ્વરજી

(‘અંતરનો અનુરાગ’)

॥ આસ્વાદ ॥

પ્રેમમાં પારસ્પરિકતાનું મહત્ત્વ ઘણું છે. પ્રેમ પ્રતિધ્વનિ-પ્રતિઘોષ-પ્રતિભાવ સહજ ઝંખે છે. શ્રી યોગેશ્વરજીના પ્રભુઅનુરક્ત હૃદયમાંથી પ્રગટેલ આ ગીત ‘અંતરના અનુરાગ ભરેલાં’ એનું સીધું પ્રમાણ છે.

કવિશ્રી પોતાનાં સઘળાં ગીતો પ્રભુશ્રીચરણે ધરતાં જણાવે છે કે, આ બધાં ગીતોમાં અંતરનો અનુરાગ છે, દરેકનું પોતાનું આગવું ગૌરવ છે; એ સ્નેહથી છલોછલ છે. વળી એ અમૃતથી ભરેલાં છે, મારા જીવનનું અમૂલ્ય ધન છે. મારે મન એ પ્રાણ-ચૈતન્યપ્રદ તત્ત્વ સમાન છે; કેમકે તમારી પૂજાની એ સ્વાભાવિક પરિણતિ-પ્રાપ્તિ છે.

આ ગીતો તમારે માટે જ પ્રગટ્યાં છે, ક્યાંય અટક્યા-

૫૩

૫૪

અધ્યાત્મ

અટવાયા-આકર્ષાયા વિના સીધાં તમારાં શ્રીચરણો સુધી પહોંચી સાર્થક થયાં.

મારી કવિતામાં અદ્ભુતતા-અનન્યતા કદાચ નથી પણ પૂજાની સામગ્રી બનવાનું સૌભાગ્ય એને પ્રાપ્ત થાય એવી ભાવપૂર્ણ ભાષાથી સભર હોવાથી એ આપને ધરી ધન્ય થાઉં છું.

આમ, કાવ્યની ચાર પ્રારંભિક કડીઓમાં કવિશ્રી પોતાના ગીતોનો અર્ધ્ય પ્રભુશ્રીચરણે ધરવા જતાં એનો આછો પરિચય કરાવતાં-કરાવતાં પોતાની પ્રભુપ્રેમથી છલોછલ આંતરશ્રીનો પૂર્ણ પ્રભાવ સહેજે સિદ્ધ કરી રહે છે.

કિન્તુ પોતાના આવા પ્રેમસભર ગીતોના બદલામાં પ્રભુ શું આપશે ? પોતાનાં કષ્ટ કાપશે ? દર્શન આપીને કાયમી સાન્નિધ્ય આપશે ? એવી ભક્તસહજ અપેક્ષાઓમાં ભમતા ચિત્તને છેવટે પ્રાર્થવા તૈયાર કરે છે કે, એમની કલમમાંથી સીધી યાચના સ્ત્રવે છે : તમે અમૃતભર્યા સ્વરે, શિશુને બોલાવો, એના પ્રેમભર્યા અર્પણનો પ્રત્યુત્તર તો પાઠવો. આ અનુનય, આ વિજ્ઞપ્તિ કાવ્યને ભાવાર્દ્ર બનાવી રહે છે.

કવિશ્રીના અંતરનો અનુરાગ, અર્પણની ઊંચાઈએ તો પહોંચી જાય છે, પણ શિશુસહજ અપેક્ષા-પ્રેમનો પ્રત્યુત્તર પ્રેમથી મળે. એવી સીધી આકાંક્ષાથી પરે થઈ શકતો નથી; આ માનવસહજ સંવેદના રચનાને વધુ કોમળ, સરળ અને હૃદયસ્પર્શી બનાવી રહે છે.

પ્રભુ સર્વસત્તાધીશ છે એ પોતાના પર પ્રેમ લૂંટાવતા ભક્તને ઈચ્છે એ આપી શકે તેમ છે. એ કષ્ટ કાપે કે ન કાપે, સદાકાજ

જૂન : ૨૦૨૧

૫૫

સહવાસકાજ દર્શન આપે કે ન આપે પણ અમૃતમય સ્વરે પોતાને એક હાક મારે, એક બોલથી પોતાને રીઝવે એવી પ્રાર્થના કરવાનો તો પોતાનો અધિકાર છે જ છે. એક એના બાળક તરીકેનો હક એ મંજૂર રાખે, કેમકે એમાં જ એમની શોભા છે, ગૌરવ છે, ગરિમા છે.

જે બાળક અંતરનો સઘળો અનુરાગ જેનાં શ્રીચરણે ધરી ધન્યતા અનુભવે એને એકવાર તો ‘કૃપાનજર’ નહિ તો ‘કૃપાબોલ’નો અધિકાર ગણવો જ રહ્યો. એટલી એની યોગ્યતા-પાત્રતા પ્રમાણવી એ જ પ્રભુને છાજે, પ્રભુપદના ગૌરવને શોભે.

આમ, પોતાનો અઢળક પ્રેમ, અનુરાગ એકતરફી ન રહી જાય, પ્રભુ એને પારસ્પરિકતા અર્પે એવી પ્રાર્થના છે.

પ્રભુને કોઈ બાળ અનન્યભાવે ચાહે તો સામે પ્રભુની ચાહના પ્રાપ્ત કરવાનો પોતાનો હક છે, એને માન્ય રાખવામાં જ એનું ગૌરવ છે, ગરિમા છે. એવા સ્પષ્ટ લક્ષ્યનું શરસંધાન કરતી શ્રી યોગેશ્વરજીની આ રચના સાદી-સરળ છતાં અત્યંત ભાવવાહી છે.

‘જો તારું દર્શન ના પામું પ્રભુ, હવે આ જીવનમાં, તો હું તુજને પામ્યો ના, એ યાદ રહે મુજ મનમાં. અંતરમાં ભૂલું ના તે, પામું વેદના શમણામાં શયનમાં.’

—રવીન્દ્રનાથ ટાગોર

૫૬

અધ્યાત્મ

॥ ખસ, હસ અને વસ ॥

ખસખસના આ છોડ કહેતા
સર્વેશ્વરીને ખસ ખસ કહેતા—
ખસવાનું તમે ક્યાંય ના ચૂકતા
હસવાનું તમે ક્યાંયે ના મૂકતા—
ખસ, ખસ, હસ, હસ મંત્ર એ જપતા
સુખ શાંતિના સ્વામી બનતા.
આ ઔષધનું સેવન કરતાં
તન, મન, ધનથી સ્વસ્થ તે રહેતા—
પદપ્રતિષ્ઠાથી જે કોઈ ખસતા
પુષ્પમાળથી તે પૂજાતા
ખસવાનું જે નામ ન લેતા
પાદપ્રહાર તે સૌના ઝીલતા—
સંસારેથી ખસતા ખસતા
હરિના સંગે રહેજો હસતા.

—શ્રી ‘મા’ સર્વેશ્વરી

॥ આસ્વાદ ॥

સંતો જીવનને શીખવાનું પર્વ માની, દરેક ક્ષણે દરેક પાસે
કંઈ ને કંઈ શીખતા જ રહે છે. તેમાંય જેમની પાસે સર્જકપ્રતિભા
છે, તે પ્રકૃતિના એકેએક રૂપ પાસે કોઈને ને કોઈ રીતે દીક્ષિત
થતા રહે છે. કવિ માટે કહેવાય છે : ‘He finds sermons
in stones, books in brooks.’

આપણાં પરમ પ્રેમમયી ‘મા’ સર્વેશ્વરી આ કાવ્યમાં

જૂન : ૨૦૨૧

૫૭

‘ખસખસના છોડ’ પાસેથી અનેરી સંવેદનદીક્ષા લેતાં જણાય છે.
‘ખસખસ’ શબ્દ આપણને રસોઈઘરના મિષ્ટાન્નો પાસે લઈ
જાય. એના સ્વાદ-સુગંધથી આપણને આકર્ષી લે. જ્યારે જેમની
સંવેદનશીલતા તેમજ ગ્રહણશીલતા અદ્ભુત છે એવાં
પૂજ્યશ્રી ‘મા’ ખસખસના છોડની નિઃશબ્દતામાંથી કલ્પનાબળે
કેટલી ઉમદા સમજણ પ્રાપ્ત કરી લે છે, જીવનને સાર્થક કરી
લેવાની કેવી યાવી મેળવી લે છે. એ જાણી આપણે ચકિત રહી
જઈએ છીએ.

કાવ્યના પ્રારંભમાં જ કાવ્યનું રહસ્ય પૂ.શ્રી ‘મા’ અત્યંત
સરળ રીતે ખુલ્લું કરી દે છે : ખસખસના આ છોડ કહેતા ‘કોને
કહેતા ?’ એવો પ્રશ્ન આપણને સ્વાભાવિક થાય તો પૂ.શ્રી ‘મા’
કહે છે : ‘સર્વેશ્વરીને.’ અર્થાત્ અહીં પરોપદેશે પાંડિત્યમ્ નથી,
‘મા’ સ્વયંને શિક્ષણ આપી રહ્યાં છે. ખસખસના છોડ જે કહી
રહ્યા છે તે પોતે કાન માંડીને સાંભળે છે ‘શું કહે છે ?’ ‘ખસ
ખસ’ (ખસખસ વિદ્વાન કે પંડિત નથી; પણ જે તેને પોતાના
પ્રાગટ્યની ક્ષણે નામ ‘ખસખસ’ મળ્યું છે. એ જ ચાર અક્ષરો
ભેગા કરી, મંત્રરૂપે પૂ.શ્રી ‘મા’ને ધરી દે છે.)

પણ આ તાજી પ્રાપ્ત થયેલી ચાર અક્ષરોની સંપત્તિનું
ઈન્વેસ્ટમેન્ટ (રોકાણ) પૂ.શ્રી ‘મા’ જે રીતે પોતાની ચેતનામાં કરી
લઈ, એના સંભવિત લાભનો જે સંકેત કરી રહે છે, એ અતિ
અદ્ભુત છે.

કાવ્ય સીધી-લક્ષ્યગામી ગતિ પકડતાં સ્પષ્ટ કરી રહે છે :
ખસવાનો સ્વધર્મ જે અપનાવી લે તેણે ખસવાની એકે તક નહિ
ચૂકવાની. પાછા ખસ્યા પછી ‘હાય ! મેં મારું સ્થાને ગુમાવી
દીધું’ કહી, રોદણાં નહિ રડવાનાં. ખસવાની સાથે હસવાનો ક્રમ
પણ સદા સાચવવાનો ! અર્થાત્ જે કરવાનું એ આનંદપૂર્વક
કરવાનું.

૫૮

અધ્યાત્મ

પૂ.શ્રી‘મા’ જેનું નામ છે એમણે તો બસ, જે ક્ષણથી શીખ્યા એ ક્ષણથી જ જીવવાનું શરૂ કર્યું તો પ્રતીત થયું. ‘ખસખસ, હસહસ’ મંત્ર જેમ જેમ જપાતો ગયો તેમ તેમ સુખ-શાંતિના પોતે સ્વામિની-અધિપતિ બની રહ્યાં !

તો પોતાની અનુભૂતિ-પ્રતીતિનો હવાલો આપી આપણને સૂચવે છે કે; જે આ ઔષધનું (ખસ-હસનું) સેવન કરશે એ તન-મન-ધનથી સ્વસ્થ રહેશે.

વળી, જ્યાં જ્યાં, જેવાં પદ-પ્રતિષ્ઠા વળગવા જાય કે જે ખસવા માંડશે, તે પુષ્પમાળાથી પૂજાશે. અર્થાત્ સત્તા અને અહંકારથી જે દૂર રહે છે. તે સર્વદા-સર્વત્ર પૂજનને પાત્ર બને છે. પણ જે ખસવાનું નામ નથી લેતા. પદ-પુરશી, સિંહાસન પર આરૂઢ થઈ ગયા પછી ત્યાંથી ચસકવાનું નામ સુદ્ધાં નથી લેતા. જાણે પોતાના એકલાનો જ એ અધિકાર હોય એ રૂએ જે એને વળગી રહે, બીજાને તક જ ન આપે-આગળ આવવાની, એને પછી પાદપ્રહાર જ મળે, તમે સ્વેચ્છાએ ખસો નહિ તો જગતનાં પરિબળો તમને લાત મારીને પણ હડસેલી દેશે. કોઈ ધક્કો મારી આપણને હઠાવે એ નોબત ન આવે એ માટે છેલ્લે પૂ.શ્રી‘મા’ વીનવે છે; ‘સંસારેથી ખસતા ખસતા

હરિના સંગે રહેજો હસતા.’

અર્થાત્ સંસારનાં વળગણોને ધીમે ધીમે હટાવતા, સંસારના મિથ્યા ક્ષણભંગુર સુખોમાં અટવાવાં કરતાં, સંસારથી જે થોડાથોડા ખસતા ખસતા આગળ જશે એને ‘હરિનો સંગ’ મળશે.

જે અહંકાર-દર્પ-અભિમાનનું કારણ બનતાં પદ-પ્રતિષ્ઠાથી ખદબદતા સંસારમાંથી ખસતા રહેવાની પ્રક્રિયા ચાલુ રાખશે

જૂન : ૨૦૨૧

૫૯

એને પરમાત્માનો શાશ્વત સાથ મળશે, જે તેમને સદા પ્રસન્ન રાખશે.

આમ, નાનકડા ખસખસના છોડ નિરર્થક સંસારની ગડમથલોમાંથી છોડાવી, સાર્થક જીવનની દિશા સંકેતી રહે છે, જ્યાં ‘હરિનો સંગ’ છે, ‘શાશ્વત સ્મિત’ છે. જેવો પ્રેરક જીવનસંદેશ અર્પી ‘મહાન શિક્ષક’ બની રહે છે.

તો ‘ખસ, હસ ને વસ’ કાવ્ય સૂચવે છે સંસારથી ખસી, પ્રભુના સંગનો શાશ્વત આનંદ પામો. પૂ.શ્રી‘મા’ની દિવ્ય-અભિનવ દૃષ્ટિ પામી આપણે પણ ‘ખસખસના છોડ’ને નવું નામ ‘રહે રહે છોડ’ આપવા પ્રેરાઈએ છીએ અને તે એટલા માટે કે, એ પ્રેરક-માર્ગદર્શકરૂપે રહેશે તો આપણે અહંકારમાં સ્થિત-જડ થઈ જવાને બદલે, એમાંથી ખસી આત્મપ્રતિષ્ઠ રહી, પરમાત્માપ્રીતિ સંપાદન કરી, શાશ્વત પ્રસન્નતાનું વરદાન પામી શકીશું.

ખસખસ જેવા સાધારણ છોડનું અસાધારણ ઐશ્વર્ય સિદ્ધ કરનાર પૂ.શ્રી‘મા’ની શ્રીકલમને પુનઃ પુનઃ વંદી કહેવાનું મન થાય; ‘સૌંદર્ય વસ્તુ કે પદાર્થમાં નથી હોતું પણ જોનારની દૃષ્ટિમાં હોય છે.’ આ વાતની સચ્ચાઈ ‘મા’ આપની આ રચનામાં સાંગોપાંગ અનુભવાય છે.

આ કાવ્ય અને તેનો આસ્વાદ સાંભળવા માટે QR કોડ સ્કેન કરો.

૬૦

અધ્યાત્મ

॥ ‘કોરોના’ શબ્દ : અનર્થમાંથી અર્થ ? ॥

આવો આપણે ‘કોરોના’ શબ્દની ઊર્જા જ બદલી નાંખીએ. જ્યારે હું ‘કોરોના’ શબ્દ વાપરું છું ત્યારે તમને કેવી સંવેદના થાય છે ? તમે ગભરાઈ જાઓ છો ? વ્યગ્ર થઈ જાઓ છો ? બેચેન ને બેબાકળા બની જાઓ છો ?

આજના સમયમાં સૌથી વધુ વપરાતો શબ્દ કોરોના છે. ફેસબુક, ટ્વિટર, ઈન્સ્ટાગ્રામ, રેડિયો, ટી.વી., ન્યૂઝ ચેનલ, મિત્રો-સગાંસંબંધી, પરિવાર બધે એક જ વિષય ચર્ચાય છે : ‘કોરોના’.

આપણો અંતર્ગત તેમજ બહિર્ગત બધો સંવાદ-શાબ્દિક વ્યવહાર કોરોનાવિષયક જ છે.

વિજ્ઞાને પુરવાર કર્યું છે કે, દરેક શબ્દની એક આગવી ફરી-ફરીને આવૃત્ત થતી ઊર્જા હોય છે; જે મગજને ઉત્તેજિત-આંદોલિત કરે છે. આપણે પરસ્પરના શાબ્દિક વ્યવહારમાં રસાયણો પેદા કરીએ છીએ. તેથી કોરોના શબ્દની શક્તિની સંક્રમકતાથી આપણું મન જ નહિ, આખા શરીરનું તંત્ર તળે-ઉપર થઈ જાય છે. આપણે ગ્લાન્ડ, વિષાદ, વ્યથાથી પીડિત થવા લાગીએ છીએ. આ દિવસોમાં રોજેરોજ આપણે આપણા શરીર-મનના શા હાલહવાલ કર્યા છે ! એક કોરોના શબ્દે આપણા જીવનમાં કેવી ઉથલપાથલ કરી નાખી છે !

તેથી કોરોના શબ્દની ઊર્જા એની ભયંકર, ભારે પ્રભાવક સંક્રમણશીલતા બદલવાની હવે તાતી જરૂર છે.

જૂન : ૨૦૨૧

૬૧

‘કોરોના’ શબ્દનો સાચો અર્થ ‘મુકુટ’ છે. આ વાઈરસની મુકુટ જેવી તીક્ષ્ણ ધારો છે તેથી તેનું નામ ‘કોરોના’ રાખવામાં આવ્યું છે.

સૂર્યના બાહ્ય આવરણ-વાતાવરણને પણ ‘કોરોના’ કહેવાય છે. કોરોના સૂર્યની આસપાસ રહેલી એક સુંદર સુવર્ણ વર્તુળાકાર રેખા છે, જે આપણે કદી જોઈ શકતા નથી કારણ કે સૂર્ય એટલો તેજોમય હોય છે કે આપણી આંખો તેના પ્રકાશથી અંજાઈ જાય છે.

પણ સૂર્યગ્રહણ વખતે જ્યારે સૂર્ય અંધારપછેડો ઓઢી લે છે ત્યારે આપણે તેનો સુંદર તીક્ષ્ણ ધારયુક્ત વર્તુળાકાર તેના સુવર્ણ પ્રકાશમાં જોઈ શકીએ છીએ.

અત્યારે આપણે માનવીઓ પણ સંપૂર્ણ અંધકારમાંથી પસાર થઈ રહ્યા છીએ પણ જો આપણે જોવાની કોશિશ કરીશું તો આપણો સાચો પ્રકાશ-સુવર્ણ વર્તુળાકાર રેખા જોઈ શકીશું.

આપણે જીવનપ્રણાલિઓથી એવા જકડાઈ ગયા છીએ કે આપણે ઊંચી ઊંચી ઈમારતો, આપણી વૈભવી ગાડીઓ-વાહનો, આપણી આંધળી દોડમજલ, ઉતાવળિયાપણું અજંપો, તેમજ આપણા બેન્કનાં ખાતાંઓમાં રચ્યાપચ્યા રહીએ છીએ.

આપણે પરદા પરના મિથ્યા-નાયક નાયિકાઓને વધાવીએ છીએ અને જેને ખરેખર વધાવવાં-સત્કારવાં-સન્માનવાં જોઈએ એવા આપણા સેવકો, કિસાનો, બહાદુર સૈનિકો, આપણા આરોગ્યની સારસંભાળ લેનારા સેવાવ્રતધારીઓ, આપણા ડોક્ટરો, નર્સો, પોલીસ, આપણા શિક્ષકો, આપણા વડીલો,

૬૨

અધ્યાત્મ

આપણા શાણા મોટેરાંઓ, આપણા શહેરના સ્વચ્છતા અભિયાનમાં અગ્રેસર એવા સફાઈકર્મચારીઓને નિરાંતે વિસારે પાડી દઈએ છીએ.

તેથી આ વાઈરસે આપણને અંધારામાં ધકેલ્યાં છે એ સાચું. પણ સત્ય શું ને મિથ્યા શું? મહત્ત્વ આપણે શેનું આંકીએ છીએ?— એ સ્પષ્ટ થઈ જવું બહુ જરૂરી છે.

આજે પ્રેમ, ઔદાર્ય, માયાળુપણું, ક્રુણા, તેમજ ભાવઐક્ય-('આપણે એક જ છીએ')ની અનિવાર્યતા છે.

વ્યવહારમાં થોડાક વધારે સરળ બની આજે જરૂર છે. એકબીજાને કહેવાની કે; 'હું તમારા માટે છું. સૌ સારાં વાનાં થવાનાં જ છે.'

જીવનની નાની-નાની ઘટનાઓને, સાવ સીધી સાદી વસ્તુઓને મનાવો-ઉજવો. યાદ રાખો કે, 'મુશ્કેલીઓ આપણા જીવનમાં આપણને નષ્ટ કરવા નથી આવતી પણ આપણી અંદર છૂપાયેલી અંતઃક્ષમતાનો સાક્ષાત્કાર કરવા સહાય કરે છે.'

વળી, 'Prayer changes everything.' જેથી હવેથી તમે 'કોરોના' શબ્દ વિચારો ત્યારે તેની ભયંકરતા કે નકારાત્મકતા વિશે ન વિચારતાં, તમારા શાણપણ-સમજણ, ભાવઐક્ય, પ્રેમ-ક્રુણા અર્થાત્ તમારા 'સાચા તેજ'ના પર્યાય તરીકે એને જુઓ અને એ શબ્દના વિધાયક પ્રભાવથી, કૃતજ્ઞતા અનુભવો.

—સંકલન

જૂન : ૨૦૨૧

૬૩

|| 'You are the medicine' ||

Cure yourself with the light of the sun and the rays of the moon.
With the sound of river and the water fall.
With the swaying of the sea and the Fluttering of birds.
Heal yourself with the mint and mint leaves.
With neem and eucalyptus.
Sweeten yourself with lavender, rosemary and chamomile.
Hug yourself with the cocoa bean. and a touch of cinnamon.
Put love in tea instead of sugar
And take it looking at the stars.
Heal yourself with the kisses that wind gives you and the hugs of the rain.
Get strong with bare feet on the ground and with everything that is born from it.
Get smarter everyday by listening to your intuition.
Looking at the world with the eye of your forehead.
Jump, dance, sing so that you live happier.
Heal yourself with the beautiful love
And always remember
'You are the medicine !'

—Maria Sabina
(Mexican poet)

અધ્યાત્મ

૬૪